

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Mari Eller

T. BARON RUSSELLI TEOSE „A HUNDRED YEARS HENCE“ KOLME PEATÜKI
TÕLGE EESTI KEELDE JA TEOSE VANUSEGA SEOTUD TÕLKEPROBLEEMIDE
ANALÜÜS

Magistriprojekt

Juhendaja: Krista Kallis

Tartu

2017

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Sihttekst	5
2. Teoreetiline alus	31
3. Metoodika.....	34
4. Teose vanusega seotud probleemide analüüs	35
4.1. Autori kättesaamatus	35
4.2. Tsitaadid ja allusioonid	37
4.3. Keele muutumine ajas	41
4.4. Teksti vanapärasuse ja autori stiili säilitamine.....	42
4.5. Järeldused tõlkeprobleemide analüüsist	45
Kokkuvõte.....	47
Kasutatud kirjandus	48
Summary.....	51

Sissejuhatus

Magistriprojekt koosneb T. Baron Russelli teose „A Hundred Years Hence: The Expectations of an Optimist“ kolme valitud peatüki tõlkest ja tõlke analüüsist.

Russell, keda on nimetatud Briti ühiskonnateadlaseks (Silverman 2000), tegutses kirjanikuna 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi aluses. Tema sulest on teadaolevalt ilmunud järgmised teosed: „Last Year: The Events of 1890“ (1891), „Current Americanisms: A Dictionary of Words and Phrases in Common Use“ (1893); „A Guardian of the Poor“ (1898); „The Mandate“ (1899); „Borlase & Son: A Novel“ (1903); „Science At Home. Simple Experiments for Young People“ (1909). Magistriprojektis kasutatud teos ilmus esimest korda 1905. aastal ning autor proovib selles ennustada nii teadussaavutusi kui ka muutusi inimese maailmapildis, mille poolest 21. sajandi algus raamatu kirjapanemise ajast erineb. Valisin teose isiklikust huvist selle vastu. Usun, et praegu on selle tõlkimiseks hea aeg, kuna huvitatud lugejatel on võimalik näha, kas ennustused läksid täide või mitte. Ühtlasi ei ole avaldamisest möödunud liiga palju aega. Viimasel juhul oleks võrdlemine keerulisem ja teos ei pakuks siis ilmselt nii palju huvi.

Kuigi tõlkides esines mitmesuguseid tõlkeprobleeme, hakkas mind eelkõige huvitama, millised neist on põhjustatud tõsiasjast, et teos on üle 100 aasta vana. Seega on minu töö eesmärk tõsta esile probleeme, mida tõlkija võib vanemaid teoseid tõlkides kohata. Kuna ma polnud selliste tekstide tõlkimisega varem kokku puutunud, oli see mulle õpetlik kogemus ning minu tähelepanekutest võib olla abi ka teistele tõlkijatele. Vanemate tekstide tõlkimisel esinevaid probleeme on oma magistritöös kirjeldanud ka Eha Adamson (2014), kelle töö keskendus peaaesjalikult vananenud keelendite tõlkimisele saksa-eesti tõlke näitel. Minu töös käsitletavad tõlkeprobleemid kattuvad osaliselt eelnimetatud töös väljatoodutega, kuid keskendun ka probleemidele, mida seal polnud kirjeldatud või mille kohta töö peamise fookuse tõttu näiteid polnud esitatud. Siiski ei kirjelda ma oma töös kõikvõimalikke tõlkeprobleeme, mis võivad vanemate teostega töötamisel esineda, vaid toon välja ainult need, millega ise kokku puutusin.

Tõlkimiseks valisin Russelli teosest 2.–4. peatüki, jättes vahele sissejuhatuse ja esimese peatüki, mis on samuti sissejuhatavat laadi. Valikust välja jäänud teose alguse osad on kahtlemata samuti huvitavad, kuid leidsin, et magistriprojekti jaoks oleks mul põnevam tõlkida peatükke, kus leiutisi ja uuendusi juba põhjalikult käsitletakse. Teose igas peatükis

keskendub autor erinevale teemale (nt majutus ja reisimine, äritegevus või meelelahutus), kuid aeg-ajalt mainib ta ka eelmistes peatükkides käsitletut, seega tundus siiski mõttekas valida peatükid järjest, et vaatamata raamatu alguse vahele jätmisele oleks valitud kogutekst võimalikult terviklik.

Magistriprojekt koosneb neljast peatükist: valminud tõlkest, teoreetilise aluse kirjeldusest, metoodilisest osast ja teose vanusest tulenevate tõlkeprobleemide analüüsist. Viimane peatükk on omakorda jaotatud alapeatükkideks, milles käsitlen esinenud probleeme teemade kaupa.

1. Sihttekst

2. peatükk

Majutus-, transpordi- ja rahvastikuküsimused

Kui materiaalseid muutusi, mida selle sajandi kulg kaasa tuua ähvardab, on igati arvesse võetud, siis on lihtne näha, et teatud praeguse aja probleemid jätkavad ka meie järeltulijate kimbutamist. Usun, et mõned meile muret tegevad asjad lahenevad ise. Teised saavad lahendused, mida pole keeruline ette kujutada.

Üks peamisi probleeme, millega lähitulevikus, ja isegi kaugemas tulevikus, silmitsi seistakse, tuleneb kahtlemata sellest lihtsast tõsiasiast, et inimkond kasvab kiiremini, kui meie võimalused inimestele elukoha pakkumiseks suudavad sellega mugavalt toime tulla. Maailma rahvastik ei kasva mitte lihtsalt, vaid liitintressiga. Sellega asi ei piirdu. Paranenud hügieen, parem eluviis ja meditsiini areng pikendavad elusid, mis oleksid eelmise sajandi tingimustes lühemaks jäänud ning nii kiireneb rahvaarvu suurenemine veelgi, kui inimesed, kes oleksid teistsugustes tingimustes surnud, elavad edasi, võib-olla järglasi saades ja seeläbi rahvastikuprobleemi veelgi süvendades. Vastukaaluks neile mõjudele võib seada selliste piirangute toime, mida mõned tsiviliseeritud rahvad oma sündimusele kehtestavad ning mida hr Roosevelt nimetab „rassi enesetapuks“. Need meetodid, mis muutuvad nüüd järjest sagedamaks, pärsivad kasvu kiirust, kuid kasvu praegu ei pidurda: need leevendavad, kuid ei ravi ülerahvastatuse probleemi. Kui minu teatud teised oletused, millest juttu tuleb, osutuvad õigeks, ei peeta rahvaarvu kunstlikku füsioloogilist kontrolli uuel ajastul moraalselt õigeks, mingil määral seetõttu, et suurema teadlikkuse korral loobutakse sellest vabatahtlikult või leitakse asendus, ja mingil määral seetõttu, et probleem on ise lahenenud ja vajadus kontrollimise järele kadunud.

Kõike seda arvestades oleks aga narr arvata, et tsiviliseeritud maailma rahvastik ei ole enne siin käsitletud perioodi lõppu tohutult kasvanud: ja seega sattume silmitsi kahe väga olulise küsimusega – majutuse ja transpordiga. Kus me elama hakkame ja kuidas me ühest kohast teise liigume – eelkõige kuidas me tulevikus iga päev kodust töökohta ja siis tagasi koju jõuame? Kas me õigupoolest üldse rändame siis edasi-tagasi?

Viimase küsimuse vastusel on mingis mõttes kaks haru. Varasemas tulevikus, (näiteks) kahekümne või kolmekümne aasta pärast on tähtsaimad tendentsid ühest küljest ilmselt kokkukoondumise ja teisest küljest ülikiire transpordi poole. Lõplikku lahendust ei tohiks olla keeruline ära arvata, kui vaatame, milleni sellised suundumused tavaliselt viivad.

19. sajandi viimase kahekümne viie või kolmekümne aasta jooksul eelistasid suurtes linnades töötajad üha enam äärelinnaelu – aina rohkem inimesi läbis linna ja sealt koju jõudmiseks üha suuremaid vahemaid üha suuremate kiirustega. Tänapäeval läbivad töölejõudmiseks märkimisväärsed vahemaid isegi mehaanikud, töölised ja teised lihtsamad palgateenijad (rääkimata ametnikest, kes ei teeni kuigi palju rohkem, kuid kulutavad oma raha teisiti). Kuid vaatamata sellele, mida rahulolevalt kiireks reisijateveoks peetakse (õigemini öeldes, mida raudteede ja trammiteede direktorid selleks peavad), on viimasel ajal näha kasvavat kannatamatust, mis on põhjustatud sellest, kuidas edasi-tagasi sõitmine iga päev inimeste puhkeajaga röövib – kannatamatust, mida mõlemast soost töölistes on vägagi mõistetavalt suurendanud täiesti sobimatu seadusandlik kontroll, millele raudtee- ja trammiettevõtted allutatud on.

Täistuubitud trammid ja rongid, milles meeleheitel mehed ja nõrkenud naised peavad oma igapäevast võitlust enne kõigi odavate reise lõppemisaega kohalejõudmise nimel, alandavad hääbiväärselt klassi, keda parlament raudtee- ja trammiteeseadustega illusoorset toetab. Selle probleemi tõttu ja ühtlasi seetõttu, kui varasel tunnil on ettevõtetele lubatud lõpetada tööinimeste sõidutamine töölistele kehtiva piletihinna eest, on paljud mehed ja naised sunnitud rongide saabumise ja tööruumide avamise vahel raiskama iga päev mõne tunni oma napist vabast ajast – see on julm kohtlemine, milles on üsna võrdne süü nii parlamendil kui ka ettevõtete direktoritel. Tulemus on, et paljud vaesed inimesed otsustavad linnade üleasustuse kasuks, kuna väldivad veel halvemat valikut ehk raisatud aega ja alandavat reisimist. Aja möödudes on transpordimonopolid kahtlemata sunnitud arvestama enamuse vajadustega paremini omaenda vajaduste suurenemise tõttu, mis neid seadusandlikule võimule allutab. Kuid isegi siis ning seni, kuni transpordi efektiivset kiirust takistab raudteede ehitamiseks piisava ruumi puudumine ja vajadus tihedate peatuste järele, on tulemus kokkukoondumine, mis on tingitud isegi praegu nähtavast kannatamatusest, mida kusjuures väljendab peamiselt see klass, kes reisimisele kulunud aja tõttu kõige vähem kannatab. Kui vaatame näiteks Londonit, siis võib öelda, et Victoria aeg oli äärelinnade ajastu. Nüüd aga elavad Londoni äärelinnades vaid vähesed neist, kes endale mujal elamist

lubada saaks. Inimesed kolivad kas kohe maale, mõnda kohta raudtee pealiini ääres, kus suurema kauguse linnast ja harvema rongiliikluse korvavad kiired ja katkestusteta reisirid; või tulevad Londonisse, kus kolivad oma töökohtade lähedal asuvatesse majadesse või korteritesse. Äärelinn jääb neile, kes ei saa endale kumbagi varianti võimaldada või keda seal üles kasvamise tõttu hoiab kinni inerts. Kui linnas nõudlus ruumi järele suureneb, juhtub lõpuks kaks asja. Esiteks heidetakse kõrvale piirangud, mida paljud linnad, välja arvatud vabamad New York ja Chicago, kehtestavad ülemäära kõrgete ehitiste püstitamisele. Päikesevalguse ja puhta õhu ligipääsu puudumine lahendatakse viisidel, millest siin peagi juttu tuleb ning kolmekümne-, neljakümne-, viiekümne- või sajakorruselised hooned ning hooned, mis ehk asuvad mingis ulatuses maa all, hakkavad tänu neile samadele viisidele pakkuma peavarju määratule hulga kokku koondunud elanikele, kes on liiga kannatamatud iga päev edasi-tagasi sõitmiseks. Kui nõudlus kodude järele suureneb ja isegi kõrghooned ei suuda sellega toime tulla, hakkavad linnad paisuma, taasasustades ümberehitatud äärelinnu. Sellised asjad tavadsevad ise paika loksuda. Arvestades kaugust kesklinnast, on üürihinnad kõrged. Kuid jõutakse taluvuspiirini ja kui transpordis on tehtud teatavaid täiendusi, järgneb lõpuks reaktsioon ning inimesed lähevad jälle maale, eeldusel et maakohti veel alles on.

Enne neist täiendustest rääkimist oleks aga sobilik vaadelda uue ajastu kodude mugavusi – nii sotsiaalseid kui ka sanitaarseid. Kõige suurem edasimineku on kahtlemata majateenija ametikoha muutumine ja osaline kadumine. On igati alust uskuda, et probleemid, mis teenijaküsimust praegu ümbritsevad, lahenevad ise, olles mingil määral näiteks meid uuel ajastul kindlasti eest ootavatest moraalsest muutustest, mis käivad materiaalse arenguga kaasas, kuid on viimasest vaid osaliselt tingitud. Meie majateenijate ebarahuldavas olemuses ja kohutavas saamatuses süüdistatakse tavaliselt tasuta hariduse kättesaadavaks muutumist. Need mured on aga palju enam põhjustatud tänapäeva majapidamiste puudulikkusest tsiviliseeritusest ja sellise hariduse puudumisest, mis oma nimetust vääraks. Nii umbes kolmkümmend viis aastat moodustavad vaid hetke sellise nähtuse elus nagu koolikohustus, mis on oma potentsiaali tõttu seadusandluses tohutult palju olulisem kui mistahes muu teema. Keegi ei tundu olevat mõistnud, et karakteri kasvatamine – mida Herbert Spencer nimetas kõige olulisemaks eesmärgiks, mis võiks seadusandja tähelepanu köita – on hariduse ainus tõeline eesmärk, olgu see haridus tasuta või mitte. Kui poliitikud on rääkinud vajadusest riikliku hariduse järele, siis tuues argumendiks asjaolu, et sakslased on meist paremad keemikud. Nüüdiskeelte õppimise kasulikkust on nad kiitnud

kaubandusliku kasu seisukohast. „Just nüüdiskeelte oskus on hea rändkaupleja omadus“ (nagu üks kriitik hiljuti märkis). Tobe on tasuta haridust lootusetuks pidada seepärast, et see pole andnud eriti häid tulemusi samal ajal, kui selles nähakse protsessi, millega vaeste inimeste laste peadesse soovimatuid teadmisi ajada. Kui ootame pessimismist kammitsmata inimestele kohaselt seadusandjate suurt valgustust, mis saabub siis, kui juba hääbumismärke ilmutav parteipoliitika süsteem ei hoia enam kogu seadusandlust oma hävitavas käes, on meil igati põhjust uskuda, et hariduse tõelisi kasutusi nähakse ja need saavutatakse juba kaua aega enne selle perioodi lõppu, mida uuest ajastust rääkides silmas peame. Siis saaks rahuldavalt lahendatud üks suur osa teenijaküsimusest, isegi kui muud tingimused ei ole meid juba varem lahenduse lähedale juhatanud.

Kui võtame kõigiti arvesse haridusse valesti suhtumise ja valesti antud hariduse halba mõju nende naiste loomusele, kelle saatust on teenijaks saada, siis peab tunnistama, et suure osa sellest, mida me kutsume teenijaprobleemiks, saaks praegu lahendada ja see kahtlemata lahendatakse varsti tänu leiutistele, millega on võimalik vabaneda seda probleemi põhjustavatest muredest. Need mured on tõelised ja kõrvaldatavad. Ma ei viita vähesele liikumisvabadusele, piirangutele ja tööandjate tõsisele hoolimatusele, mis kannustavad selle klassi noori naisi, kust teenijad tulevad, eelistama majapidamiste asemel tööd vabrikutes ja mujal, tingimustes mis pole sugugi nii mugavad, vaid sellele, et meil puudub leidlikkus paljude majapidamistööde tüütuse ja alandavuse eemaldamiseks. Nüüd tuleb juttu mõnest leiutisest, mille abil Mary Jane'i olukord peaks paranema.

Esiteks (nagu hr H. G. Wells on märkinud, nähtavasti teadmatuses sellest, et juba leidub hooneid, mille puhul mõnest tema ideest on ette jõutud) tunduvad tänapäeva ruumid, nagu ka kogu varasema ajaloo omad, olevat ehitatud nii, et neid oleks võimalikult raske puhtana hoida. Täisnurksed toanurgad ning riskülikuid moodustavad seinte ja põrandate ning seinte ja lagede kohtumiskohad asendatakse kõikjal kindlasti peagi kõverustega. Kodu koristamine muutub aga lihtsaks ja sujuvaks ühe leiutisega, mida tegelikult praegu ulatuslikult kasutatakse, kuid mille saaks lõpuks teha kaasaskantavaks. Ma pean silmas seadet, millega saab kõikvõimalikesse kohtadesse vaakumi tekitada. Kasutusel on juba üks geniaalne, kuid üsna lärmakas masin, millega vaipadest, kardinatest ja mööblist tolmu välja pumbata. Tulevikukodudes leidub käepäraseid ja igasugusest mootorist sõltumatuid erikujulisi leiutisi, millel on väljaspool venivad otsakud ja seespool mingi seade, mis on võimeline hetkega õhku välja laskma. Selline ratastel üle põranda liigutatav abivahend

eemaldab hetkega iga tolmuüheme vaibalt ja vaiba alt, korjates samal ajal üles eelmisest päevast jäänud prahi, näiteks paberitükid, nõõpnõelad ja muud jäägid. Sarnase, kuid teise kujuga vahendiga hakatakse kardinaid puhastama – eeldusel, et kardinaid siis veel kasutatakse – ning laudadelt ja toolidelt tolmu võtma, kuigi kindlasti ei teki siis enam nii palju tolmu kui praegu, arvestades seda, et peaaegu igasugusest põletamisest on loobutud. Köögikolles asendub muidugi elektriahjuga: „Tõesõna, meie ei lase ennast mustata.“¹ Valgustus on elektriline ja kahtlemata juhtmevaba. Hobuliikluse kadumine linnadest ning pidevalt töötava vaakumimasina kasutamine kõigil tänavatel, et neid kuiva ja porivabana hoida, kaotab enam-vähem täielikult vajaduse saapaid puhastada, kui eeldada, et me siis veel saapaid kanname: iga mees ja naine käib oma riided vaakumiseadmega üle, et saada lahti isegi vähesest tolmust – sest selleks ajaks oleme täielikult mõistnud, kui ohtlik mustus on ja muutume selle igasuguste esinemisvormide suhtes aina vähem sallivaks. Uus ajastu on puhas ajastu. 2000. aasta daam, kelle saaks mingi imeväga praeguse aja Londonisse transportida, ilmselt minestaks (nad ei ole minestamisest loobunud), nähes selle linna – mis on praegu arvatavasti üks maailma puhtamaid – talumatut vastikust, kui just hobuste julm kasutamine veoloomadena ja hirmus hoolimatus, millega neil lastakse end kergendada tänavatele, kus inimesed kõnnivad, ei võta tema tunnete üle muul viisil võimust.

Võib-olla ei valmistata tulevikukodudes toitu üldse suures mahus, korterites igatahes mitte; ja põhjustel, mis siin selguvad, muutub toiduvalmistamine igal juhul palju meeldivamaks protsessiks kui tänapäeval. Saja aasta pärast ei kästa majateenijal mitte mingil juhul perele õhtusöögi tegemiseks toimetada lõõmava tule kohal, mille ta ise süütas ja mille järelt pärast ise koristab. Igasugust soojust – mida saab reguleerida nii umbes kümne kraadi kaupa – annavad elektrilised mahutid, millel võivad olla vee- või aurusärgid: ja vaieldamatult tehakse toitu ainult hermeetiliselt suletud anumates. Ei möödu kaua, enne kui lõpetame enamiku toitade valmistamiseks sellise raiskava ja ebatervisliku meetodi kasutamise nagu keetmine, millega pea kõigist toiduainetest olulised lahustuvad soolad hoolimatult ära kaotatakse. Põhjustel, millest siin varsti juttu tuleb, on loomsest toidust selle sajandi lõpuks ilmselt täielikult loobutud, seega muutub köögiprahiga tegelemine palju lihtsamaks ja köögivalamu ei ole suurem osa päevast enam eemaletõukavalt tülgaastav koht. Ühtlasi on mugavused selle juures tohutult suurenenud. Raske on mõista, kuidas Vana Maailma moodus (näiteks) taldrikut ja kausside pesemiseks on nii kauaks püsima jäänud.

---

¹ „Romeo ja Julia“ I vaatus 1. stseen (Georg Meri tõlge). Tõlkija märkus.

Mõistagi pannakse need nõud uuel ajastul lihtsalt ükshaaval automatiseeritud mahutisse; uhutakse puhtaks tugevate veejugadega ja töödeldakse sidumata olekus hapnikuga; kuivatatakse elektrilise soojusega; poleeritakse elektrilise jõuga; ülemäärase abinõuna töödeldakse neid sanitaarse puhtuse saavutamiseks lõpuks veel hapnikuga, enne kui need taas lauale jõuavad. Ja kõik, mis on taldrikutelt ära tulnud, kukub läbi nõudepesuruumi põranda põletisse, kus jääke hapnikuga töödeldakse ja neist vabanetakse.

Nii oleme saanud lahti majapidamistöörde kõige vastumeelsematest külgedest. Loomulikult hakkab igal pool näha olema ka erisuguseid lifte, mis töötavad samal jõul (mis iganes jõud see on), mis maja valgustab ja soojendab. Kindlasti on loobutud kombest ronida väikse maja kõrgemale korrusele jõudmiseks iga kord üles teatud puitkünkast, mis on kaetud küsitava puhtusega vaibaga: on kaheldav, kas järgmise kahe või kolme aastakümne pärast üldse enam treppe ehitatakse. Ühtlasi on tõenäoline, et peenemate tunnetega inimesed tõmbuvad vastikusest tagasi, kui näevad söögilauas teenijaid toimetamas. Mitte põlgusest, vaid austusest oma koduabiliste vastu ei taha võõrustajad, et plüüsist põlvpükstes teenrid või nobedad teenijaneid külalisi einete ajal orjalikult teenindaksid. Hästi korraldatud kodudes on köök söögitoaga samal korrusel ja neid eraldav vahesein on konstrueeritud nii, et igaks söögikäiguks saab kaetud laua seinast läbi, juba istuvate külaliste juurde lükata. Nii välditakse meeletut köögi ja söögitoa vahet jooksmist ning toidu ja lauanõude lifti ning liftist välja tõstmist, seega toimub toidu suur gastronoomiline areng ja teenijad säästavad oma aega.

Loomulikult on ka uue ajastu magamistubadel palju hüvesid, mis meie omadel puuduvad. Pole liiast arvata, et oleme selleks ajaks õppinud veevärgist piisavalt palju, et saaksime ühendada vannid, valamud ja muud vajalikud tarvikud äravoolutorudega ilma iseend mürgitamata ning tänapäeva ebamugav „pesulaud“ oma esiletükkivate lisanditega kaob nagu kohane. Ei saa minna väga kaua – ilmselt läheb vaid mõni aasta – enne kui veevärgitööliste tehnilist haridust hakatakse kuidagi mõistlikult kontrollima.¹

Seega on uue ajastu magamistuba palju mugavam ja vastab paremini meie vajadustele kui see tuba, milles eile öösel magasime, ning vabanetud on veel ühest meie teenijate tüütust ja alandavast ülesandest. Kuid magamistubades, ja tegelikult kõigis

---

¹ Võib oletada, et äravoolutorud kaovad üleüldse pildist ja asenduvad mingit sorti põletitega. Kuna tulevikus tuntakse maamajanduse teatud külgi aga palju paremini kui praegu, usun, et need eksisteerivad edasi, kuigi muudatustega.

linnakodude tubades, saab olema veel üks väärtuslik ja vajalik mööblitükk – oksügenaator. Tänapäeva linnaelanike kehva tervise ning haiglase ja kurnatud kahvatuse saaks peaaegu täielikult välja ravida värske õhuga. Kõik on teadlikud heast mõjust, mida avaldab ühe linnapere tervisele ja väljanägemisele kasvõi lühike reis mere äärde või maale – see on parandav mõju, mida praegu tavatsetakse esmalt mainitud olukorra puhul omistada sellele, et mereõhus on osooni. Tõsiasi, et puhkajad suudavad ilma mingi kahjuta taluda aeglaselt kõdunevate vetikate kerge roiskunud kala varjundiga lõhna, mida kutsutakse mereõhuks, ning selles keskkonnas isegi tervemaks saada, tuleneb pigem süsihappegaasi ja teiste kahjulike linnagaaside puudumisest, mitte millestki muust. Peaaegu kõik maaõhu kasulikud omadused on tingitud roheline taimestiku võimest rikastada ümbritsevat õhku hapnikuga. Linnade – või igatahes linnakodude – õhust eemaldatakse peagi põlemise ja hingamise saadused ning sellesse lisatakse kunstlikult veidi suurem kogus hapnikku. See muutus saab olema eriti märgatav magamistubades, mis on tänapäeval umbsed ja tervisekahjulikud tobeda ööõhu-kartuse tõttu, mille iganenud traditsioon meile edasi andnud on. Mõistlikud inimesed nõuavad tänapäeval suurte (eelistatult Prantsuse stiilis) magamistoaakende olemasolu ja hoiavad neid öö läbi lahti. Külma ja märja ilmaga kaasnevad sellega aga ebamugavused; ja kuigi meie lapselapsed hoiavad samuti iga ilmaga öö läbi aknaid lahti, ei lepi nad ainuüksi sellega. Tulevikus on seinu sisse ehitatud või mõnda nurka silma alt ära paigutatud üks keemiascade, mis imeb sisse süsihappegaasi ja annab samal ajal aeglaselt ära teatud koguse hapnikku – täpselt piisavalt, et tõsta õhu hapnikusisaldus parimate maakohtade tasemele. Sarnaseid seadmeid hakatakse kasutama ka meie linnade tänavatel, et linnaõhk oleks sama tervislik, sama toniseeriv ja kosutav kui maaõhk. Kui teooria, et osooni (ehk hapniku allotroobi) olemasolu mereõhus on kasulik, peab ajaproovile vastu, saab nende seadmete üheks osaks kindlasti osonaator: kuidas sellega ka ei oleks, varjavad uue ajastu kõrged hooned aga ära päikesevalguse ja tänavatel hakatakse kasutama elektrilist valgustust, millel on samad omadused nagu päikesekiirtel ja mis soodustavad samamoodi elu ning taimede kasvu. Seega mis puutub hügieeni, siis on linnaelu tulevikus samaväärne maaeluga, kuid paljud inimesed eelistavad maakohti ja tuleb leida võimalused, kuidas sobitada maal asuvad kodud linnas asuvate töökohtadega. See toob meid transpordiküsimuseni.

Ma ei usu, et inimesed hakkaks sõitma tööle ja koju lennumasinates, igatahes mitte järgmise saja aasta jooksul. Kahtlemata toimub aga revolutsioon raudteetranspordis. Äärelinnade liiklust ei muuda aeglaseks rongide vähene kiirus, vaid vajadus tihedate

peatuste järele. Rong ei saa sõita tõhusalt 60 miili tunnis, kui peatuda tuleb umbes iga minuti tagant: muidu oleks 60 miili tunnis piisav kiirus, et rahuldada äärelinnaliikluse kõiki nõudeid, vähemalt mõne aastakümne jooksul, kuid see oleks – ja tõesti on – naeruväärselt ebapiisav pikamaareisideks. Rohkemate rööbastega kaasnevad kulutused raskendaks raudteede haldamist ning kuna pole võimalik hankida rohkem maad rööbaste arvu suurendamiseks, tuleb leida mingi meetod, kuidas panna üks rong sõitma teise kohale – võib-olla isegi mitmekordse maja kõrgusele ja mitte tingimata toetavate rööbaste peale: on täiesti mõeldav, et oleme selleks ajaks avastanud viisi, kuidas sõidukid saaks liikuda maapinna kohal mingit laadi juhikus, vältides nii jõukadu, mis tuleneb rataste hõõrdumisest; see tähendab, et juhikud suunaksid, kuid ei toetaks vaguneid. Lokomotiivide kohmakatest mootoritest loobutakse. Mistahes jõudu järgmise sajandi rongide liikuma panemiseks kasutatakse, jõuab see nendeni kindlasti kesk-jõujaamadest.

Kuid nagu lugejale on juba meenutatud, raiskavad äärelinnade rongiliikluse puhul aega just peatused: ja need raiskavad ka energiat. Uus ajastu saab olema igati ökonoomne. Üks asi, mida tuleb täiustada, on kiiruse kogumise kunst. Vaadake täna koju minnes, kuidas teie rongi kiirus jaamast lahkudes kasvab. Vaadake, kui kaua läheb aega, enne kui rong saavutab oma tippkiiruse. Suur osa ajast, mis teil kulub äärelinna jõudmiseks, möödub just nii. Saja aasta pärast rongid vaat et hüppavad tippkiiruseni, peaaegu nagu tänapäeva autod. Siis ei peatu rongid äärelinna peatustest reisijaid peale võttes võib-olla üldse. Rong ainult aeglustab veidi; aga platvorm hakkab rongi lähenedes liikuma ja kulgeb rongi kõrval sellega samal kiirusel edasi, et reisijad saaksid rongist väljuda või rongi siseneda samamoodi nagu rong seisaks paigal. Kui kõik on peale tulnud, sulgeb valvur ukсед täielikult ning platvorm liigub vastassuunas oma algsele kohale ja jääb järgmise rongi ootele.

Kui rongid sõidavad 200 miili tunnis – ja kaugemal elavad äärelinlased kindlasti ei lepi vähemaga – juhtuks ettevaatusabinõude puudumise korral kohutavaid õnnetusi. Kui kaks rongi sattuvad samale raudteelõigule, katkestatakse automaatselt nende ühendus energiaallikaga ning nad seiskuvad samal ajal pidurite abiga. Sellisel kiirusel sõitva rongi aknast pea välja pistmine lämmataks ja pimestaks reisijat, seega pannakse akende ette klaasid ning igasse vagunisse oksügenaatorid ja süsihappegaasi-imurid, mis õhu kvaliteeti hoiavad, ning teised sobivad seadmed, mis õhutemperatuuri reguleerivad. Samal tasapinnal raudteeületuskohti ei ole; kui raudtee juhtub teega ristuma, siis on seal alati sild lõputult kulgeva rajaga (nagu automaatne trepp Kristallpalees), mis reisijaid ja sõidukeid üle viib.

Hobused on selleks ajaks muidugi ammu pildilt kadunud, välja arvatud lõbustuseks mõnele veidrikule, kellele meeldivad selle mandunud perioodi, 1900. aasta, kombed.

Kiirete sõidukite kõikjalolek juba iseenesest vähendab tulevikus õnnetuste ohtu. Ei tohiks arvata, et mehaaniliste edasiminekuete vaibumatu jätkumine ei ole siis inimesi mõjutanud. Inimene ise on arenenud. Ta oskab paremini õnnetusi vältida. Linnades on liikuvad tänavad, mis töötavad alati kahel või rohkemal eri kiirusel; ja meie oleme õppinud hüppama ilma end ohtu seadmata seisvalt kõnniteelt väiksemal kiirusel liikuvale teele ja tagasi kõnniteele ning väikesemal kiirusel liikuvalt teelt kiiremale. Kui tänavad ristuvad, tõuseb üks tee kaarena üle teise. Üheski suuremas linnas ei ole üldse sõidukeid; kogu liiklemine toimub tee enda liikumise abil. Väiksemates linnades ja selleks, et jõuda ühest linnast teise, kasutatakse automaatseid mündiga töötavaid autosid. Inimene, kes tahab reisida, astub autosse, sisestab mündimasinasse mündi, mis vastab soovitud asukoha tariifile, ja asub juhtima. Siin tuleb jälle mängu inimese areng. Kõik teavad, kuidas ohutult autot juhtida. Kui selles kahtlete, mõelge korra 1800. aasta inimese olukorrale, kes korraga tänapäevase Londoni tänavale sattuks. Ta ei suudaks kuidagi teed ületada; omnibusside, autode ja jalgrataste möödasoostmine tekitaks temas hirmu ja segadust. Kujutlege sedasama inimest proovimas kasutada meie allmaaraudteed või jõuda kiirel hommikul äärelinnast kesklinna. Ta saaks kas kohe surma või jääks lihtsalt maha, kuna ta ei suuda rongi siseneda.

Võime kindlalt oletada, et tuleviku merelaevad sõidavad mingi energia mõjul, mis neile kaldalt edastatakse. On täiesti vaieldamatu, et ükski laevamootor, mis vähegi meenutab tänapäeval kasutavaid, ei vasta uue ajastu nõudmistele. Aurulaeva kasutamise kulukus tõuseb sõltuvalt laeva suuruselt ja kiirusest sellisel määral, et näha on aurujõu majanduslikke piiranguid. 2000. aasta laevade välimus erineb ilmselt täielikult sellest, millega meie tuttavad oleme. Just nagu teede hõõrdejõud on nuhtluseks raudteeinsenerile, on ka veetakistus laevainsenerile. Saja aasta pärast ei ulatu laevakere enam osaliselt vee alla. Laevad kõrguvad veepinna kohale, libisedes sellest üle vaid oma kiilude peal, ning ainsad mootorid on need, mis võtavad vastu ja kasutavad neile kaldalolevatest jõujaamadest saadetud energiat – võib-olla töötavad jaamad lausa vallutatud ookeani loodete energial.

Majutusprobleem on meie mõtetes nii tihedalt ja selgelt seotud rahvastiku kasvuga, et viimase palju olulisemat läbipõimumist toiduküsimusega tajub vaevu keegi peale majandusekspertide. Tavaline ajalehelugeja ei suuda mõista hindade peent tähendust; tegelikult arvab ta tihti, et on pigem hea, kui nisu müüakse kõrge hinnaga, ning unustab, et

kaupade madalad hinnad tähendavad raha suuremat ostujõudu ja inimeste paremat elatustaset. Kui sellised elementaarsed seosed jäävad märkamata, pole imestada, et ei mõelda hindade ja rahvastiku keerukamale seosele. Ometi on ilmselge, et kui toodang ei kasva kiiremini kui tarbiv rahvastik, peavad hinnad tõusma – teisisõnu raha ostujõud peab vähenema. Mõningal määral tõusevad kahtlemata ka palgad, aga kuna konkurents mõjutab tõsiselt kaupade ja masinate turgu ning rahvastiku kasv mitte ainult ei tavatse kaupade hindu tõsta, vaid takistab ka palkade tõusu, tuleb leida leevendust erinevatel viisidel säästmisega. Töötavate perekondade mugavusstandard tõuseb ilmselt märgatavalt; osaliselt seepärast, et nõudlust arengu järele, mis võtab rohke tööstusühenduste ja ametiühingute loomise kuju, väljendatakse aina valjuhäälselt; osaliselt üldsuse tunnete tõttu. Mida praegu kutsutakse sentimentaalsuse kasvuks, on tegelikult tänapäevase südametunnistuse areng. Pole kahtlustki, et piinamise kui kohtuliku karistuse kaotamist peeti kunagi absurdse sentimentaalsuse märgiks; ja nüüd on juba väljendatud arvamust, et uuel ajastul ootab rahvast ees suur kõlbluse tõus. Mugavuse ja konkurentsi konflikt on siis suures osas tingitud vahendite kokkuhoidlikust kasutamisest. Sel põhjusel on uus ajastu muu hulgas ka säästlikkuse ajastu.

Peamiselt saab väga palju säästa toidu pealt. Miski pole nii piinavalt naeruväärne – ma kasutan seda kokkusobimatut sõnastust sihilikult – kui igatalvine vaatamäng vaevast raha kogumisest vaestele tasuta esete pakkumiseks ning selle raha enamjaolt raiskav kulutamine lihasuppide ja saia peale. Suures osas on selle vea põhjuseks loomulikult nende vaeste täielik võhiklikkus, kes ei puutu täisteraleiba ja peavad selle pakkumist vaat et solvanguks ning keda ei saa veenda, et liha on üks kõige kasutumaid ja kallimaid toite. Kui saaksime oma lämmastiku kaunviljadest ja pähklitest ning kasutaksime pähklitest saadud taimseid rasvu ning täielikult peeneks jahvatatud nisuteradest valmistatud leiba (mitte vaid pooleldi jahvatatud teradest nagu enamik „pruune leibu“)¹, toidaksime oma „tasuta lõunate“ heategevustega iga kogutud naela eest vähemalt kaks või kolm korda rohkem inimesi kui praegu. See ettepanek saaks ilmselt aga protestikisa osaliseks ning peaksime kuulama seda, kuidas vaeseid koheldakse nagu loomi ja kuidas me täidaksime nende kõhud hea meelega kestadega, mida sead söövad. Kuid mitmesugused mõjud ilmselt eemaldavad liha uue ajastu toiduvalikust. „Kasvav sentimentaalsus“, mis juba seisab vastu loomade kasutamisele väga vajalikes teaduslikes uuringutes, hakkab arenedes jälestama mõtet loomade tapmisest

---

¹ Kasulikele nisusõkaldele rakenduse leidmise probleem kaob, kui kogu tera peeneks jahvatada.

toiduks; arenenud tulevikuinimesed peavad laipade söömist peaaegu samaväärseks kannibalismiga. Arvestades uue ajastu aina kasvavat vajadust kehalise energia ja närvienergia järele, tuleb ühtlasi pakkuda selleks sobivat toitu. See tõsiasi ja „teise ringi“ toidu raiskav olemus heidavad liha täielikult menüüst välja. Kala püsib toiduvalikus kauem kui liha. Kuid vajadus säästlikkuse järele muudab meie toidulauda kõige enam ja kui tahame toota piisavalt toitu liialt suureks paisunud rahvastiku toitmiseks, tuleb lõpuks saada kogu toit otse mullast. Meil pole siis võimalik raisata maad karjakasvatamise peale. Peame hoopis kasvatama teravilja, pähkleid ja puuvilju, mille saak pole mitte ainult tulusam, vaid mille seedimine võtab palju vähem närvi- ja peptilist energiat – energiat, mida peame kasutama parimal võimalikul viisil. Teraviljatoidud – nisu-, odra-, maisi- ja võib-olla (mingil määral) ka kaeratooted, mis moodustavad siis meie põhitoidu, valmistatakse viljahoidlates kuiva kuumusega ette; kodus on neid vaja väga vähe töödelda. Köögivilju, mida ei valmistata sellisel raiskaval moel nagu praegu tavaks, vaid kokkuhoidlike meetoditega, mis jätavad alles nende väärtuslikud soolad, valmistatakse oma kodudes; kuid eri kujul kaunviljad (näiteks herner, läätsed jne) jõuavad meie kätte peaaegu täiesti valmiskujul. Nii muutub meile kättesaadavaks odav, toitev ja maitsev toiduvalik.

Lõpetuseks oskab lugeja oodata arvamust, et alkoholi kui joogi kadumine on vältimatu. Mitte vaid seetõttu, et mõnuainetele kulutamine on kasutu väljaminek (ja aja möödudes peame muutuma aina säästlikumaks), vaid seepärast, et uue ajastu inimeste närvid ei suudaks neid iial taluda, tuleb kõiki alkoholseid jooke käsitleda kui tarviliselt kaduvaid: nüüd tuleb puudutada selle küsimuse seadusandlikku poolt. Suur osa inimesi, keda ei mõjuta kuidagi ebaloogiline idee, et kui üks rühm kaupa kuritarvitab, peab ka teine rühm sellest loobuma, hoidub alkoholist lihtsalt seetõttu, et selle kasutus kurnab organismi liiga palju. Isegi praegu leiavad paljud, et just sarnastel põhjustel on vajalik hoiduda tee ja kohvi joomisest; samas kui teiste inimeste hästi korraldatud närvisüsteemidele mõjub viimane stimulaatorina, millel on kõik alkoholi kasulikud omadused (ja neid on palju) ning millel ei puudu ka mõned selle halvad mõjud. Usun, et kui alkohol kaob, on tuleviku närvide huvides vajalik kehtestada tee ja kohvi müügile sarnaseid piiranguid nagu tänapäeval alkoholi müügile: ja üsna kindlalt tuleb morfiini, kokaiini, kloraali ja võib-olla eetrit ning sarnaseid tooteid järgmise mõne aasta jooksul väga kiivalt kaitsta.

Erinevalt paljudest teistest kirjanikest ei pea ma närvisüsteemi sellist muutumist taandarengu märgiks. Vastupidi – see on osa inimese omaduste suurest ja kiirest

kohanemisest¹ kiirelt muutuvate keskkonnatingimuste, tema elu ja täidetavate kohustustega. Selliste muutuste vältimatuse märkamata jätmine on justkui pimedus kogu ajaloo, eriti hiljutise ajaloo, suhtes. Uue ajastu mehed ja naised erinevad meist üsna samamoodi nagu meie erineme oma vanavanaisadest. Nad erinevad rohkem vaid seetõttu, et äsja alanud sajandil toimuv areng on palju kiirem ja mitmekülgsem kui eelmise sajandi oma – see on kõige suuremate muutuste aeg alates maailma tsiviliseerumisest.

3. peatükk

Äriinimene

Mistahes muutused ühiskonnakorralduses selle sajandi jooksul toimuma hakkavad, võime kindlad olla, et inimesed, kes

„tõusevad, et taas osta ja müüa“,²

meie seast ei kao. Äriinimestele saavad osaks paljud mugavused, mis on tänapäeva linnainimestele kättesaamatud. Näiteks võib oletada, et isegi parimate telefonisüsteemide arvukad vead kõrvaldatakse. Kui mõtete edastamiseks ette nähtud traadita vahendeid on täiustatud, pole telefonikeskjaama ilmselgelt enam vaja. Eristav „häälestamine“ – protsess, millega on võimalik viia iga saatjana toimiv traadita telefon ühendusse iga vastuvõtjana toimiva traadita telefoniga – võimaldab kaupmeestel helistada kõigile teistele kaupmeestele. Selle asemel et otsida oma kolleegi number üles telefonikataloogist ja luua ühendus keskjaama kohmaka juhtmete sõlmpunkti kaudu nagu praegu, otsib kaupmees üles häälestusvalemi, häälestab selle põhjal oma telefoni ning kas paneb helisema kella või saab mõnel muul viisil selle inimese tähelepanu osaliseks, kellega tahab rääkida. Kuna suur osa äriajamisest hakkab toimuma telefoni teel, tekivad sageli vaidlused selle üle, mida vestluses öeldi või ei öeldud, ning vajalikuks osutuvad kaitsemeetmed. Seetõttu ühendatakse iga telefon fonograafi eeskujul loodud seadmega, mis salvestab liini mõlemas otsas räägitu. Pealtkuulamise vastu tuleb tarvitusele võtta ettevaatusabinõud. Kui ühendus on saavutatud,

---

¹ Vääriti mõistmise vältimiseks on siin vajalik mainida, et sõnast „evolutsioon“ on meelega hoidutud. Evolutsioon on palju aeglasem kui siin võimalikuks peetud muutused. Viimased on vabatahtlikud ja eesmärgipärased ning ei sisalda mingeid ehituslikke muutusi inimese füüseses, vaid ainult funktsionaalseid muutusi, mis on omaks võetud ja mille poole püüeldakse tahtlikult.

² Rudyard Kiplingi luuletusest „The Miracles“ (1894). Tõlkija märkus.

häälestavad mõlemad pooled oma seadmed tõenäoliselt uuele sagedusele, mis iseäralist konfidentsiaalsust nõudvatel juhtudel võib olla varem omavahel kokku lepitud.

Millise vormi eespool mainitud salvestised võtavad, saab vaid oletada. On üsna võimalik, et kirjasõna kaotab kõigis eluvaldkondades osa oma tänapäevasest elulisest tähtsusest. Kui soovime, võime ette kujutada, et selliste dokumentide asemel, mida saab lugeda, hakkame pidama mõistlikuks luua dokumente, mida saab kuulata: ja pole raske kujutleda, kuidas vabanetakse mõnest etteaimatavast ebamugavusest, mis sellise asendusega kaasneb. See, et kirjalike dokumentide kasutamine on meile lihtne, tuleneb suuresti harjumusest. Vilunud silm võib pikast dokumendist lihtsalt „üle libiseda“ ning kas mustas kirjas pealkirjade abil või puhtast osavusest leida üles täpselt õige lõigu; kui mingi kindla tekstiosa üles leidmiseks oleks vaja kuulata kogu dokumendi ettelugemist salvestusfonograafil, raiskaks me kahtlemata palju aega. Võib-olla ei ole ajakadu uuel ajastul meile nii ülimalt väljakannatamatu, kui mõned inimesed arvavad: kuidas see ka poleks, võime kujutleda fonograafi esituskiirust reguleeritavana ja seega mõista, et saaksime sel lasta ebaolulise osa tekstist papagoi moodi ette vuristada ja esitada aeglasemalt neid kohti, milles tahtsime selgusele jõuda. Me saaks kasutatutest osadest isegi „üle hüpata“ – seda saab teha ka praegu kasutatavate fonograafidega. Ilmselt hakatakse selliseid kuulatavaid dokumente ka kohtutes tunnistama ja maksiim *verbum auditum manet* hakkab asendama üht meie tuntud vanasõna¹. Võimalik, et ühel päeval hakkavad ärikirjad esinema mugava kujuga tahvlikestena, mis on valmistatud mõnest plastilisest materjalist ja mida saab kuulata „rääkiva masina“ abil.

Või kui need muutused tunduvad liiga kimäärsed, võime võtta omale keerulisema ülesande kujutleda moodust, kuidas suulist kõnet otse trükitud või masinakirjaks teisendada. Aja- ja energiakadu, mis praegu kaasneb öelda tahetu dikteerimisega stenografistile või fonograafi, et see hiljem ümber kirjutada, tekitab tõsise vajaduse muutuste järele; mainitud kaod ei ole ainus mure, kuna teise inimese lisamine kõne talletamise protsessi tekitab ühtlasi võimaluse vigade tekkeks ning kohutavalt palju aega raisatakse sellele, et stenografisti või fonograafi ees suure vaevaga dikteeritud kirja pandu õigsuses veendumiseks üle lugeda. Ilmselgelt on palju keerulisem tõlkida kõne otse ümber trükisõnaks, mitte millekski, mis selle jälle häälena esitab. Esimene samm oleks leiutada miski, mis trükiks kõne foneetilise kuju – näiteks kiirkirjana, mis on sarnane Sir Isaac Pitmani leiutatuga. Isegi see nõuaks meilt

---

¹ *Verba volant, scripta manent* – sõnad kaovad, kirjutatu jääb. Tõlkija märkus.

sellise masina kujutlemist, mille algmeidki praegu ei eksisteeri. Saame sellist seadet ette kujutada tõepoolest vaid eeldades, et avastatakse mingi täiesti uus moodus helilainete töötlemiseks; ja kui seda juba kujutleme, pole mingit põhjust kahelda võimaluses panna kõne ümber kirja, mida oma igapäevaelus praegu kasutame. Kui seame tulevikuvõimalustele piire praeguste tegelike saavutuste põhjal, ei saa meil kindlasti tekkida piisavalt head ettekujutust sellest, milleks kiirenev areng saja aasta jooksul võimeline on: ja ma ei näe, kuidas äsja kirjeldatud vahetu jäädvustamise kujutlemine oleks meile võimatum kui näiteks telefoni või isegi fotograafia kujutlemine saja aasta tagusele inimesele. Kui proovime järgmise sajandi hüvesid ennustada, on kõige suurem oht just see, et võime oma ootusi liiga palju piirata.

Sellest lähtuvalt võidakse mind ehk isegi liiga ettevaatlikuks pidada, kui arvan, et praegune häälikkiri ja selles trükkimine üldse püsima jäävad. Kuid on kaks asja, mis tõenäoliselt selle edasikestmise kindlustavad. Esimene on loomulikult kirjandus. Kui hakkame üldiselt kirjutama ja trükkima täiesti uues kirjas, peame kas asumaa kõiki oma kirjandusteoseid sellesse ümber panema, seeläbi ilmselt kaotades mõned keeleliselt kaunid teosed, millest maailma kultuur pole nõus loobuma; või peame otsustama hakata kasutama kaht kirja samal ajal (nagu jaapanlased praegu); ja inimloomuse tugevast inertsusest üle saamise raskus (ainuüksi sellest piisab, et Inglismaa kaubanduses mitte kasutusele võtta endastmõistetavalt mugavat leiutist nagu kümnendsüsteemil põhinevad rahaühikud) ilmselt ei lase sel juhtuda. Seesama inerts on teine põhjus, mis tõenäoliselt seisab inglise keele praeguse häälikkirja püsimise eest.

Mis sellest ka ei saa, hüve nagu traadita telefonilt otse helistamine – kui seda täiendatakse mingit sorti jäädvustustega kõnest – tuleb kaubandusele palju kasuks. Tüütust kirjade kirjutamise, nende posti panemise ja vastuste ootamise protsessist, millele praegu jäädakse kindlaks peamiselt seetõttu, et öeldust on väga vaja mingeidki tõendavaid dokumente, suures osas loobutakse, kui saame kindlustada kõneldu automaatse jäädvustamise. Peaaegu kõike hakatakse tegema suuliselt.

Üks suur puudus, mis tänapäeval telefoni teel tehtud tehingute või läbirääkimistega kaasneb – lisaks kõnede jäädvustamise võimaluse puudumisele – on see, et telefonikõne pole sugugi nii tõhus kui vahetu näost näkku vestlus. Žestid, kehahoiak, näo ja silmade keel selgitavad öeldut sellisel määral, et jääme paljust ilma, kui meie äripartner on „kohtumise“ ajal telefonijuhtme teises otsas. Uue ajastu telefonilt see puudus igatahes eemaldatakse, või pigem täiendatakse telefoni millegagi, mis puuduse kõrvaldab. Seda leiutist, mida pole

sugugi raske ette kujutada, kutsun esipuhku teleautoskoobiks. Kindlasti saab see omale mõne samavõrd barbaarse nime. Teleautoskoobi olemuse saab kokku võtta üheainsa lausega. See on seade, millega saab näha elektri abil. Kõik, mis on saatva teleautoskoobi ees, on samamoodi nähtav ka vastuvõtva teleautoskoobi ees, mis on esimesega ilma juhtmeta ühenduses. Seega hakkab traadita suhtlus tänu telefonile, fonograafile ja teleautoskoobile sisaldama vahetu vestluse ja kirjavahetuse kõiki eeliseid.

Pole kahtlust, et vaatamata harvadele vääratustele on meie riigi postisüsteem nii täiuslik, kui üks inimeste loodud institutsioon praeguse ühiskonna olukorra juures mõistlikult võttes olla saab. Samamoodi on aga selge, et nii palju kui postsidet uuel ajastul üldse vaja läheb, tuleb selle kiirust ja täpsust võrreldes sellega, mida me praegu – mõnikord üsna tänamatult – naudime, tunduvalt täiustada. Näiteks ei taluta sel uuel kannatamatul ajal kindlasti ebamugavust, mida põhjustab kirjade ja pakkide saatmiseks välja minemine, või viivitusi, mida tekitab saadetiste sorteerimine ja seejärel üle andmine laialikandmiseks vaid umbes pooltunniste intervallidega. On iseenesest mõistetav, et tulevikus on iga hästi varustatud büroo lähima postkontoriga suure kaliibriga suruõhutorude abil otseühenduses. Ning ükskõik kui kiiresti ja tihti tolle perioodi rongid ja õhulaevad sõitma hakkavad, on postikoormate kokku panemine kaugematesse keskustesse saatmiseks ja seal laialikandmiseks praegu liiga kohmakas protsess, et kaubandus sellega saja aasta pärast rahulduda võiks. Kahtlemata hakkavad iga tsiviliseeritud riigi pinnast läbima suruõhutorude tohutud võrgustikud: ning kõik kirjad ja pakid jagatakse seega laiali kiirusel, mis tundub tänapäeval peaaegu uskumatu.

Kõik vähegi olulised pangad ilmselt juba kasutavad arvutusmasinaid. On vähetõenäoline, et pärast neile masinatele võimalike täienduste tegemist jääb püsima kurnav ja ebakindel igasuguste aritmeetiliste tehete tegemine, milleks ametnikud kasutavad vaid iseenda mõistust. Arveraamatuid, arveid ja kõiki teisi sarnaseid dokumente hakatakse kahtlemata kirjutama mugava ja kompaktse seadmega, milles on ühendatud arvutus- ja kirjutusmasin ning mida võidakse hakata kutsuma numeroskriptoriks. Sellega saab loomulikult kirjutada igale poole – raamatusse või lahtisele lehele, tasasele ja ebatasasele pinnale. See teeb kõik arvutused, mida parasjagu vaja on. Isegi kaupade kaalumise ja

mõõtmise jääb automaatsete masinate¹ hooleks, mis on võimelised ilma igasuguse veaohuta kaupade kogused ja väärtused kirja panema.

Transpordis toimub loomulikult midagi renessansilaadset. Mis puutub sisemaatransporti, siis suurimad probleemid karjuvad juba praegu lahenduste järele. Umbes kümne aasta pärast ei saa me enam läbi ajada praeguste raudteerööbastega ja (nagu juba viidatud) mingi leiutis, mis võimaldab rongidel üksteise kohal sõita, või mõni täiesti uus kandeseade, mille proovin nüüd välja pakkuda, asendab uuel ajastul kindlasti tänased transpordiviisid või täiendab neid.

Üks seade, mis lähitulevikus vägagi tõenäoliselt kasutusele võetakse, on midagi sellist nagu maapinnast kõrgemale tõstetud *trottoirs roulants*² kaupadele. Kui kujutame ette, kuidas terve riigi linna ühendaks suurte üle meie peade kõrguvate teede süsteem, on meil probleemile teostatav lahendus olemas. Võib-olla koosneksid need teed kahest reast kõrgetest ja massiivsetest sammastest ning nende vahelisest laiast lindist, mis alati arvestataval kiirusel liigub. See ei pea olema välkkiire. Vähemalt meie riigis ei ole raudteetranspordi pikaldane olemus praegu niivõrd palju tingitud rongide aeglusest kui kaubajaamades tekkivatest ummikutest, mis omakorda tulenevad veeremite ja – veelgi enam – raudteede nappusest. Viimast probleemi on väga keeruline lahendada. Kuid liikuvate teede süsteem, millel olev veerem on liiniga ühepikkune, oleks suur sääst. Oma teekonda aina kordav lõputu lint võiks kaupa katkestusteta mõlemas suunas transportida. Sobivalt paigutatud liftid võimaldaks sellele vajaduse korral alati ligipääsu. Liikumapanev jõud oleks ilmselt elektriline: ja võime veendunult ennustada täiesti uute elektriallikate teket. Ilmselgelt on kohmakas tekitada kõigepealt jõudu, teisendada jõud elektriks (kasutan lihtsat keelt) ja siis teisendada elekter taas jõuks. Selle meetodi edasiarendamise asemel oleks palju lootustandvam mõelda välja uusi mooduseid, kuidas liikumapanevat jõudu vahetult tekitada ja rakendada. Kuid on üsna kindel, et just elekter, mida hakatakse mingil uuel moodusel tootma, aitab teha maailma töid veel mitme põlvkonna jooksul – seni, kuni me tõepoolest leiutame või avastame millegi parema.

---

¹ Praegu on juba olemas seade, mis mitte ainult ei kaalu sellele asetatud asju, vaid millega saab ka arvutada välja kaupade väärtuse selle põhjal, mis hind untstile, naelale või inglise tsentnerile soovitakse kehtestada.

² Liikurtee. Tõlkija märkus.

Nagu näha, hõlmavad peaaegu kõik eespool kirjeldatud täiustused ja uuendused tööjõu arvelt säästmist ning ongi selle mõttega kavandatud. Sellise kokkuhoiu ja suurenenud rahvaarvu tõttu tekib ilmselgelt probleem tööhõivega.

Lisaks töotavad olulised abivahendid, mis kaubandusele osaks saavad, muuta viimase ülimalt võimsaks. Juba praegu kogunevad olulised äritegelased konkurentsi vältimiseks tohututesse „trustidesse“, millel on kalduvus rikkaid rikkamaks ja vaeseid vaesemaks teha. On veel üks põhjus, miks suured kauplejad ja tootjad väikeste jaemüüjate arvelt võimsamaks muutuvad. Igal aastal aitavad väikeste poeomanike iganenud meetodid aina enam kaasa suurte jaemüügikettide edule. Kuid on tõenäoline, et jaemüügiettevõtted, olgu need suured või väikesed, lõpuks kaovad. Tootjad ja trustidesse koondunud ettevõtted varustavad rahvast otse. Mis oleks siis lahendus neile rasketele sotsiaalsetele probleemidele, mis tulevikus tekivad?

Vastus on, et need probleemid – ja eriti üsna lähedases tulevikus toimuvad muutused, mida eespool enesekindlalt ennustatakse – on ilmselt loomult lühiajalised. Praegu pole veel aeg poliitikaküsimusi arutada, kuid ühe probleemi kohta, millest siin kohe juttu tuleb, peaks pühendunud optimist mõne julgustava sõna ütlema.

Pole võimalik kahelda suurtes sotsiaalsetes ja poliitilistes ohtudes, mis kaasnevad kauplejate ja tootjate võimu tohutu suurenemisega, millele enamik meist oma eluajal tunnistajaks on. Niinimetatud töötute probleem muutub igal aastal raskemaks ja lootust jääb näiliselt aina vähemaks. Ühtlasi on määratu rikkuse koondumine väheste inimeste kätte poliitilises mõttes ohtlik, rääkimata sellest, et sellega kaasneb laialdane vaesumine. Näiteks tekib seadusandluses korruptsioonioht, kuigi probleeme on ka teisi.

Samal ajal mõjutab asjade käiku aga veel üks suur jõud, milles võib näha lahendust nii neile kui ka paljudele teistele probleemidele. Kui riiklik haridus muutub mõistlikumaks; kui seda kasutatakse peamiselt karakteri kasvatamiseks; kui inimkonna üldine harimine tähendab seda, et meestele ja naistele õpetatakse mõtlemist, mitte ainult asjade meelde jätmist, hakkab arvukas tööliklass seadusandlust intelligentselt mõjutama – mida selle klassi kohta praegu kindlasti väita ei saa. Ja üks asi, mille uue ajastu arukalt valitud parlamendid kahtlemata avastavad, on järgmine põhimõte: riigile ei ole hea, kui üks inimene või ühendus on ülemääraselt jõukas.¹

---

¹ Siinkohal võib ette aimata praktilist vastuväidet ning sellele vastata. Poliitikud võivad öelda, et kui üks maailma riik sellist põhimõtet rakendama hakkab, lähevad kauplejad ja tootjad teistesse

Kui see põhimõte avastatakse ja seda järgima hakatakse ning inimestel ja ettevõtetal ei tohi seaduse järgi olla rohkemat kui kindlaksmääratud kapital, kaob oht probleeme tekitava võimu tekkeks. See põhimõte ei takista ka kuidagi arengut ega ole riigile kahjulik. See pole kahjulik ka üksikisikutele, keda see puudutab. Ükski piisavalt teadlik olend ei saa teeselda, nagu miljonärid märkimisväärselt kannataks, kui neil ei lastaks enam oma praegusel pöörasel moel olukorda raskemaks muuta. Eriliselt jõukas mees, kes on sunnitud rikkuse kogumisest hoiduma ja peab seega välja mõtlema, kuidas raha intelligentselt nautida, elaks selle piirangu tõttu palju paremat elu. Kui riik otsustab jõukust piirata, kaob ka kiusatus koondada tootmine vaid vähestesse kätte. Uksed, mille trustid on konkurentsi ees on sulgenud, avaneksid tänu sellele taas. Nii suureneks keskmises ja mugavas suuruses vabrikute arv: ja lisaks täiustataks paljusid tootmisprotsesse. Arvukalt on asju, mida saab odavalt toota ühesuguste partiidenä, kus kõik asjad on üksteise jubedad kokkuhoidlikkust peegeldavad koopiad, sest need väljuvad ühest-kahest suurest vabrikust; need oleksid palju paremad, kui tootmine oleks jaotatud paljudesse väikestesse vabrikutesse – juba iseenesest, aga ka kasulikust konkurentsisist tuleneva surve tõttu. Paljud tootmisharud, mille vastu küll huvi oleks, kuid mille meie praegune kokku koondunud tootmissüsteem on edukast eksistentsist välja tõrjunud, ärkaksid ilmselt taas elule. Käsitööalad, mida kahetsusega kutsume vanadeks ja headeks, kerkiksid uuenenuna esile: odav samasus ei oleks tootmises enam peamine, mille poole püüelda. Inimesed saaksid endale lubada meeldivat mööblit, köögitarbeid, kaunistusi ja igasuguseid majapidamiskaupu, kuid praegu peavad leppima kohutavate, kuid odavate ajutiste lahendustega. Äsja välja pakutud piirangu üht suurt eelist ei tohi unustada. Kui rikastel ei lasta muutuda ülemäära rikkaks, päästetakse vaesed samal ajal proportsionaalselt vaesemaks muutumast. Peaks märkima, et see ideaal ei ole mitte kuidagi sotsialistlik. Vastupidi, see on individualismi loomulik areng.

Ilmselt on sama kindel, et enne 21. sajandi algust muutub kogu tootmine ja kaubandus kooperatiivseks: üheski tööstusharus ei maksta töötajatele kindlaks määratud palkasid, vaid nende tehtud töö põhinevat tasu. Selle asemel, et kogu kaubanduse ja tootmise kasum läheks juhtidele ning maa, masinate, transpordivahendite ja teiste

---

riikidesse, kus sellist piirangut ei ole. Kuid praegu kritiseeritakse paljusid väga vajalikke reforme samamoodi ja arvan, et kindlasti lepivad kõigi riikide õigusteadlased lõpuks kokku mingis ühises seadusloomes ning seadused, mis riikidevahelisi suhteid ei mõjuta, võetakse vastu korraga ja rahuliku koostööteerimise põhimõttel. Sellisest tegutsemisest on meil juba olemas üks väga puudulik näide – subsidiumidega toodetud suhkru vastane konventsioon.

töötstarbeliste vahendite omanikele – samal ajal kui tööjõudu, mis on sama vajalik ja tegelikult tootmises kõige olulisem, peetakse makstavate palkade tõttu lihtsalt kuluelemendiks – jagatakse kasum kõigi vahel ära. Mida edukam ettevõtte on, seda rohkem raha töötajad saavad. Mitte kellelgi ei oleks siis võimalik oma töötajate rassimise arvelt rikkaks saada. Selle reformiga vabanevad töötajad ka oma praegusest iseenda väärtust vähendavast kiusatusest täita oma ülesandeid nii hoolimatult ja laisalt kui võimalik seni, kuni neid töölt ei vallandata. Selle asemel tasub igaühel teha oma tööd nii hästi kui võimalik. Töö väärikus – fraas, mille üle praegu õigustatult nalja heidetakse – muutub ülendavaks ja meeldivaks praktilisuseks. Paljusid tarbeesemeid hakatakse valmistama paremini kui tänapäeval võimalik. Vaatepilt „rikkuse tootjatest“, kes on kogunenud armetutesse onnidesse, riietatud vanadesse kantud nartsudesse, söövad prügi ja ei naudi midagi peale purjutamise, asendub palju tervema ja loomulikuma olukorraga. Ühtlasi ei seisa masinate, vabrikute ja muu taolise omanikud sellele arengule kaua vastu. Praegused tööjõumured kaovad, kui tööandja ja töötaja huvid on ühised. Töötuse probleem laheneb iseenesest. Puhkeaeg ja võimalus puhkeaega targalt kasutada saab osaks vaestele samamoodi, nagu oleme näinud, et see saab osaks rikastele. Tulevikus pole inimestel vaja iga päev enam-vähem kõiki oma virgeid tunde tööpingi, kangastelgede või treipingi taga veeta. Inimesed tahavad lõõgastust. Kui üks osa neist viimasega tegeleb, saab teine osa töötada. Ja kui tööst endast on saanud saanud töö aruka eesmärgi nimel, kui sellest on saanud töö, mille võimalikult hästi tegemiseks on arusaadav põhjus, ei ole see suures osas enam nii tüütu – seda nii toodangu kui ka tootjate suureks kasuks.

4. peatükk

Naudingu kultus

Mõned eelmises peatükis tehtud ennustused on näidanud kõigile, kes otsustavad neid uskuda, et uuel ajastul kulutavad inimesed suure osa oma energiast naudinguvõimaluste arendamisele. Kohe, kui inimesed, kes oleks võimaluse korral tohutute rikkuste kogumiseks piisavalt nutikad ja sihikindlad, peavad tarbetust ja kahjulikust raha kokkuajamisest seaduse järgi hoiduma hakkama, suunatakse suur osa oma nutikusest tuluta asjade arendamisesse. Raha teenimiseks kasutatavad oskused – ja olgu ausalt tunnistatud, et ükskõik kui ebaaus

inimene võib olla, miljonäriks saada pole sellegipoolest lihtne – suunatakse pea sama keerulisele ülesandele kulutada raha piisavalt hästi. Võime enam-vähem kindlalt väita, et uue ajastu naudingud on suures osas loomult intellektuaalsed. Intelligentsetes tulevikuinimestes tekitab puhtalt meeleliste naudingute tobedus vastikust. Kindlasti hakatakse palju rõõmu tundma uutest spordialadest, mis saavad võimalikuks tänu kergesti ennustatavatele leiutistele, kuigi inimkonna kasvav leebus ei lase püsima jääda barbaarsetel mängudel, nagu jalgpall, poksimine, maadlemine, vehklemine ja muu selline, mis on oma olemuselt teisenenud rünnakud. Kui kasvav inimsõbralikkus sõdadele lõpu teeb, tekib meil kindlasti suur vastumeelsus igasuguse võitlemise suhtes – see on muutus, mida võib käimasoleva sajandi kohta enesekindlalt ennustada. Ühtlasi – „Kas mina olen Jumal, et ma võin surmata ja teha elavaks?“¹ – lõpetame me teiste tapmise oma lõbuks; nagu juba kirjeldatud, toidu hankimiseks me tulevikus enam ei tapa, nii sentimentaalsetel kui ma muudel põhjustel.

Millised hakkavad meie spordialad siis olema? Üks kõige tõenäolisemaid spordivahendeid on tulevikus kindlasti väike lennumasin. Nii palju kui praegu saab ette aimata, pole mingit alust arvata, et uues tsivilisatsioonis hakatakse reisimiseks ja transpordiks kasutama vaid lennupõhiseid ja isejuhtivaid sõidukeid. Suurte aerostaatide ohud ja ebapraktilisus pole niivõrd puuduliku leiutamise tulemus, kuivõrd kogu teemale omane probleem. On väga võimalik, et avastatakse mingi viis toest sõltumatute sõidukite edasiliigutamiseks juhikutes. Kuna aga õhutakistuse mõju vältimiseks ilmselt moodust ei leita, jäävad lennumasinad alatiseks aeglaseks ja kohmakaks. Et reisimine ja transport oleksid uue ajastu inimestele meelepärased, peavad need olema äärmiselt kiired. Uued laevad kahtlemata vaid libisevad mööda merepinda, mitte ei ole põhjapidi vees. Seevastu õhulaevad pole vähemalt järgmise saja aasta jooksul ilmselt midagi enam kui suured mänguasjad.

Õhus reisimine kui meelelahutus on aga paljulubav idee. Väiksed ühemehe-lennumasinad või tandemjalgratta lendavad variandid muutuvad kindlasti üsna tavapäraseks. Me hakkame lendama oma lõbuks; just nagu tuhanded töötavad mehed ja naised teevad praegu laupäeva pärastlõunal jalgrattaga tiiru, hakkavad nad käima õhuretkedel ja külastama huvitavaid mäetippe, kus (alkoholivabu) piknikke pidada. Võib-olla sattub jalgratas või mootorratas edasiarenduste keskmesse. Üsna kindlalt avastame järgmise kümne või viieteist

---

¹ 2 Kn 5:7 (eestikeelne piibel 1997, Eesti Piibliselts). Tõlkija märkus.

aasta jooksul mingi viisi, kuidas sõita ühel rattal. Raskuse vähenemine, mis sellega kaasneb, aitab kaasa lennuprobleemi ületamisele. Siis, kui mootoriga monorattad sõidavad edasi jõul, mida need (Marconi telegrammide moel) paiksetest jõujaamadest vastu võtavad, on lendamisprobleemile lahenduse leidmine käeulatuses. Iga asjatundlik mehaanik suudaks praegu konstrueerida lennumasina, kui selle liikumapaneva seadme raskusest oleks võimalik lahti saada. Kui mootor on kinnitatud maapinnale ja sõiduk ise peab kandma ainult seadet, mis rakendab jõuallikast traadita saadetud eetrilaineid, muutub lendamine vähemalt sama lihtsaks asjaks kui telegraaf täna.

Kui tänu mööda veepinda sööstvatele laevadele, mis liiguvad eetrijõul nagu lennumasinadki, hakkab olema võimalik ületada Atlandi ookeani ühe päevaga, muutuvad meelelahutusvõimalused arvukamaks ja kuigi (nagu ma peagi näitan) siis pole enam vaja maailma ühegi paiga vaatamisväärsuste nägemiseks reisida, ei tüdi inimesed ilmselt kunagi rõõmust teistes riikides sündmuste toimumise ajal ise kohal olla. Seni, kuni maailmas leidub veel võrdlemisi tundmatuid piirkondi, armastavad noormehed ja neiud reisida. Kui soojadesse villastesse riietesse mähituna ja kaasaskantavate kütteseadmetega on võimalik võtta ette lühike reis põhjapolaarjoonele ning nautida võrratut virmaliste vaatamängu polaaröö aukartustäratavas pimeduses; kui on palju mugavamalt võimalik reisida troopikasse ja näha ühes kohas looduse külluslikkuse muutumatuid protsesse ning teises idamaade võib-olla vääramatut konservatismi, on puhkeajal varuks palju virgestavaid elamusi neile, kel on õnn elada 21. sajandi koidikul.

Uue ajastu selgemalt intellektuaalseid naudinguid soodustab märkimisväärselt üks leiutiste rühm, mille algmed on juba olemas. Kuigi mitte täiuslikult, saame fonograafiga taasesitada nii tihti kui tahame helisid, mis on tekitatud soodsates tingimustes. Erinevate kinetoskoopidega saame esitada algelise pildi sündmusest, mis on toimunud hea valguse käes. Kui aga fonograafi on edasi arendatud ja kui filme on täiustatud, millise olulise meelelahutusvahendi teket võib siis ette aimata! Mõlemad leiutised on üsna uued. Kui kujutame ette, et leiutatakse fonograafi põhjal tehtud vahend, millega saab salvestusseadme läheduses kõlanud helisid taasesitada, millal süda lustib – mitte puudulikul viisil, vaid täiesti ilma tämbri ja kvaliteedi muutuseta, täiusliku artikulatsiooniga seal, kus artikulatsiooni on vaja, täiuslikult reguleeritud ajastusega, mille seade alates esimesena kõlanud helist automaatselt määrab, ning seda kõike odavalt ja kompaktsel kujul –, siis avanevad muusikaarmastajatele imelised kultuurse naudingu võimalused! Kui paljud inimesed, kel

pole võimalik õppida mõistma head muusikat meie harvade ja kallite kontsertidega kaasnevate raskuste ja enda pingutamise tõttu, saavad selle suurteks armastajateks ja austajateks! Keskmine inimene saab ju muusikat tõeliselt nautida vaid siis, kui ta kuuleb seda korduvalt ja mõtleb sellele korduvalt. Uue ajastu inimesed hindavad kindlasti emotsioone, mida muusika selle mõistmise korral on nii suurepäraselt võimeline esile kutsuma.

Pole kahtlustki, et värvifotograafia probleem saab uuel ajastul lahendatud palju paremini kui see meil siiani on õnnestunud. Kui värvid ei mõjuta fotoplaate või mingit leiutist, mis neid asendab, enam kaudselt toonide mehaanilise eristamise teel, vaid mõjutavad plaatide või neid asendava vahendi optilisi omadusi otse, saame luua imeliselt täpseid pilte¹.

Sellega uuendused ei piirdu. Kinetoskoop, mida praegu tuntakse erinevate ebameeldivate nimede all, on kahel moel puudulik: esiteks ei suuda see edasi anda värve ja teiseks näitab see parimal juhul pelgalt udupildiaparaadile omaseid pilte, mis on tugevalt fookusest väljas ja ärritavad oma rütmilise liikumise tõttu kohutavalt silmi. Esimene probleem ületatakse värvifotograafiaga. Kui mõtleme välja, kuidas märkimisväärselt vähendada fotoemulsiooni reageerimisaega ilma rikkumata seda, mida fotograafid kutsuvad „teralisuseks“, või kui oleme täiustanud läätsede optilisi omadusi, nagu me seda iga aasta teeme, saame panna oma pildid fookusesse. Liikuvate piltide häiriv võbelemine on lihtsalt mehaaniline probleem. Kui aga kõik need puudused peale esimese on kõrvaldatud – ja mõne aasta pärast see kindlasti juhtub – ning isegi kui meie käsutuses saab olema värvifotograafia sõna tõsisel mõttes, jääb veel üks valdkond vallutada. Liikuvate piltide asemele peab tulema miski, mis kujutab kõiki objekte ruumilisena. Tavalise foto kõrval tõuseks esile oluliselt täiustatud stereoskoopiline pilt, mis on tehtud elusuuruseks. Kui sellised võimalused on saavutatud, saab kujutada iga sündmust, mida on sobivalt pildistatud, just nii, nagu see juhtus.

Selle vahendi kasutusvõimalust intelligentse meelelahutusena mõistetakse kohe. Kujutlege tulevikuteatrit. Isegi kui rikastel ei lasta muutuda ülemäära varakaks – ja on selge, et nii hakkab olema – ei käi neile ilmselt üle jõu luua teatriruumid omaenda kodudesse.

---

¹ Mitte muidugi selle sõna kunstilises tähenduses; siin ei ole ka vähimalgi määral kaalutud võimalust, et kunst asenduks optiliste meetoditega. Kunsti psühholoogilisel küljel saab olema järjest enam austajaid tänu kultuuri levimisele, mida kindlasti oodata võib.

Massid käivad aga kahtlemata ka tulevikus teatris samamoodi nagu praegu. Lihtsalt selle asemel et vaadata mõnda üsna keskpärast näitlejate ja näitlejannade truppi alandavalt aina samu sõnu, samu žeste ja samu tegevusi kordamas, näevad nad tõelise tähtede trupi etendust, mis on kord võimalikult hästi läbi mängitud ja mida saab esitada nii tihti kui vaja, täiustatud kinetoskoop tekitamas näitemängu lavale, kõnemasin ja fonograaf (millel kindlasti vahet tehakse) andmas täiuslikult edasi näitlejate häält ning orkestrimuusikat. Siis pole enam mingit vajadust palgata väiksematesse osadesse kehvemaid näitlejaid. Kuna näitemängu lavastamiseks tuleb seda lihtsalt täiuseni lihvida ja seejärel ühe korra esitada, ei valmista parima võimaliku tulemuse saavutamine mingeid raskusi. Näitlejad muutuvad palju meisterlikumaks – mitte ainult seetõttu, et nad vabanevad kurnavast ülesandest korduvalt esineda ning saavad seega kasutada tekkinud vaba aega õppimiseks ja eneseanalüüsiks, vaid ka sellepärast, et kaob üks suurimaid puudusi, mida kõik terased ja edasipüüdlikud näitlejad laval töötamisele omistavad. Oleme harjunud kuulma näitlejaid kaebamas selle üle, kuidas kirjanikud, skulptorid, maalikunstnikud ja heliloojad saavutavad oma töödega surematu kuulsuse, kuid näitleja veikleb tema päralt viivul üle lava¹ ning kaob, nii et tänamatu publik ta kohe unustab. Nii näitlejate kui ka muusikute loomingut hakkab igatahes iseloomustama püsivus. Näitlejale kui kunstnikule avaneb suurepärane võimalus võrrelda iseend ja oma kolleege teiste näitlejatega, kes on elavate kirjast lahkunud ja ei saa enam esineda. Ilmselt on tõsi, et pärast Garrickit on Irving² parim näitleja, kuid kes saab seda tõestada? Näitleja looming on tänapäeval kiirelt kaduv: järgmisel sajandil saab see aga püsivaks ja klassikaliseks. Selle tõsiasja tõttu muutuvad teatrilõbud odavaks, kättesaadavaks ja mitmekesiseks ning ka teatrikunst areneb tohutult.

Nii nagu näitlejaid säästetakse mehaanilise papagoiliku korrutamise vaevast, ei ole asjast mittehuvitatud neidudel vaja raisata uuel ajastul oma aega muusikariistade mängima õppimisele, kes rohkem, kes vähem puudulikult. Mõned inimesed, kes professionaalsed muusikud pole, teevad seda siis kindlasti oma lõbuks. Kuid nagu ka näitleja, ei ole professionaalne esineja ise tulevikus enam mõni kõrgem arlekiin või dresseeritud loom, kes kokku tulnud publiku meelelahutuseks oma võimeid näitab. Kui ta seda soovib, on võimalik kõike, mida ta on kord mänginud, aina korrata. Arukalt toiminud esinejale makstakse iga

---

¹ Vihje William Shakespeare'i tragöödiale „Macbeth“ (V vaatus 5. stseen), Jaan Krossi tõlke põhjal. Tõlkija märkus.

² David Garrick (1717–1779) ja Henry Irving (1838–1905). Tõlkija märkus.

taasesituse eest honorari. Ettevaatamatud esinejad müüvad oma salvestisi ühekordse tasu eest, nagu raha raiskavad kirjanikud müüvad oma autoriõigusi. Olgu aga märgitud, et kuna taasesitused on eeldatavasti täiuslikud, on eespool ennustatud areng äärmiselt kunstiline. Selle asemel et esinejat või lauljat arvustataks esituse põhjal, mis toimub ajal, mil tema täieliku edu vastu võivad töötada väsimus, haigus või ebasoodsad olud või kui lava pingelised tingimused ilmselt paratamatult tema tundeid mõjutavad ja esituse täiuslikkust vähendavad, saab ta kujundada oma mainet parimate esitustega, milleks on võimeline. Oma tööruumi privaatsuses saab ta aina harjutada. Alles endaga rahule jäädes avaldab ta oma kunstilise saavutuse maailmale. Kõik salvestised, mis teda ei rahulda, saab ta soovi korral hävitada – just nagu skulptor saab savi lõhkuda, kui töö ei ole õnnestunud, või nagu maalikunstnik saab oma pildi üle värvida, kui see talle ei meeldi – ning saada hinnangu vaid oma parimate tulemuste põhjal.

Me eiraksime inimkonna kõige ilmselgemaid omadusi, kui arvaksime, et uue ajastu lõbud piirduvad vaid praeguste mehaanilise arendamisega. Pole kahtlustki, et leiutatakse uusi naudinguid. Tänu üleüldisele intelligentsuse ja mugavustaseme tõusule, tänu sellele, et jõukad inimesed on eespool kujutletud uute seaduste tõttu sunnitud nautima arvestatavat lisapuhkeaga, tänu asjaoludele, mis – nagu tahaks loota – vähendavad märgatavalt töötajatelt nõutavaid töötunde, tänu sellele, et meie aja mõned kõige haaravamad lõbustused sentimentaalsetel põhjustel ära kaotatakse, võime pidada iseenesestmõistetavaks, et tekib suur nõudlus uute vaba aja veetmise võimaluste järele. Mõnes neist väidetest võime kergesti kahtlema hakata. Võiksime ehk karta, et pahelisus – kas praeguste pahede laiem levik või (kui see on tõesti võimalik) uute tekkimine – võib osutuda uuel ajastul hirmuäratavaks probleemiks, kui me poleks lisaks teistele saavutustele ennustanud ka inimloomuse märkimisväärtset moraalset arengut. Pessimistide ja reaktionääride arvamuste hulgas pole teist nii riikalikku valeväidet kui tihti korratud mõttetera, et inimloomus on kõikjal ja alati samasugune. See on just see, mida inimloomus ei ole. Vaatemängud, mis Vana-Roomas naudingut pakkusid, tekitaksid nüüdisaegses tsivilisatsioonis vastikust. Vaatemängud, mis Hispaanias ikka veel suurt lõbu pakuvad, tunduksid Inglismaal ja Ühendriikides jälgid ning ilmselt sekkuks neisse politsei. Inimeste kõlblustunne on aja jooksul selgelt arenenud: nagu näitasin ühes varasemas peatükis¹, on see 19. sajandil silmanähtavalt paranenud. Kuid on äärmiselt tõenäoline, et areng, mida järgmise saja aasta jooksul selles osas oodata võib,

---

¹ *Ante*, 1. peatükk.

edestab möödunud aegade oma märgatavalt. Ning kuigi tervemõistuslikes ja mõistlikes ootustes ei saa välistada võimalust, et inimkonna kõlbluse ajaloos ootab ees kahetsusväärseid õnnetusi, võib neid ilmselt pidada mööduvaks. Lootuse kaotanud moralistid on ehk liiga kiirelt võtnud seisukoha, et mõned pahed on keeruliste tsivilisatsioonide tulemus. Pahed on põhiolemuselt rumalad. Vaid harvadel, üksikutel juhtudel näeme kohutavat vaatepilti sellest, kuidas äärmiselt intelligentseid inimesi rikub tohutu kõlblusetus ja meelelisus: ning isegi siis on see kombinatsioon võimalik vaid seal, kus suur kultuursus kohtub laialt levinud ebaintelligentsusega. Kui pahede abstraktseid seaduspärasusi on kirjeldatud täpsemalt, kui minu teada on siiani tehtud, leitakse ilmselt, et kõrgelt arenenud tsivilisatsiooniga aegadel on allakäik ja kõlvatused tegelikult põhjustatud lihtsalt luksusest, mida aga ootab ees langus. Aimust sellest oli näha 18. sajandi Prantsuse moralistide idüllilistel pildidel reformitud ühiskonnast, kuhu pidi naasma lihtsa elu kunagine kõlblus ning kust pidid kaduma oligarhiline hiilgus ja rahva kannatused.

On üks valdkond, kus võime näha võimalusi märkimisväärsedeks uuendusteks intelligentses vaba aja veetmises. Juba praegu on inimpsüühika uurimine toonud kaasa hämmastavaid avastusi. Meie teadmised hüpnoosist, sisendamisest, telepaatiast ja muudest sellistest psühholoogilistest imedest – mida on kahjuks varjutanud šarlatanlus ja nende arvamine tähtsusetute rumaluste hulka – on paljutõotavad tulevikuinimesele, kelle psüühilised võimed kahtlemata arenevad tema loomalike instinktide arvelt. On peaaegu võimatu piirata oma kujutlusi vahenditest, millega järgmisel sajandil mõtteid vahetatakse, aga võime näha, kus täpselt muutused ilmselt toimuvad. Trükitud essee, nagu seegi, sisaldab ilmselgelt mõtete tõlkimist sõnadeks (ajus), siis sõnade tõlkimist tähtedeks ja tähtede tõlkimist kirjaks, mille silm vastu võtab ning mis tõlgitakse ühes aju osas taas sõnadeks ja muudetakse teises osas lõpuks uuesti mõtteks. Kui leitakse mingi moodus, kuidas üks või kaks neist protsessidest vahele jätta, saaks toimetada mõtteid ühest ajust teise tohutul kiirusel ja oskuslikkusega, millest meil praegu ettekujutus puudub. Seda uuendust pole nii raske saavutada, kui esmapilgul tundub. Praegu ei tea me peaaegu midagi protsessidest, millega (näiteks) vibratsioon, mille kõrv häälena vastu võtab, kõrva taga olevates ajurakkudes mõtteks muudetakse. Kõne ja kiri on puhtalt harjumuspärased vahendid. Kui õpime nende tavade täitmise asemel toimetama mõtteid otse ajust ajju, võib järgmine samm olla intellektuaalsete naudingute imeline areng nende inimeste jaoks, kelle maitsele see vastaks. See aga ei tähenda, et inimestevahelise suhtluse tavalistest vahenditest loobutaks. Enamikus

olukordades ja kõigil mõtete väljendamise juhtudel, mis ei puuduta eriti keerukaid ja nüanssirikkaid mõtteid, jäävad raamatud, ajalehed ja kirjad kahtlemata igapäevaelu osaks – kuigi loomulikult selliste täiustustega, mida sajandi edenemine esile kutsub. Justnimelt ajalehe tulevik on aga nii oluline teema, et seda tuleb põhjalikumalt käsitleda.

2. Teoreetiline alus

Esimeseks teose ilmumisajaga seotud tõlkeprobleemiks võib pidada juba otsustamist, millistest üldistest põhimõtetest tõlkides lähtuda. Hans J. Vermeer on öelnud, et tõlke lähtetekst on tavaliselt koostatud lähtekultuuri silmas pidades ning sihttekst sihtkultuuri silmas pidades. Seega võivad need tekstid teineteisest märkimisväärselt erineda ning neil võib olla erinev eesmärk ehk *skopos*. (Venuti 2004: 222-223) Arvan, et minu valitud lähteteksti ja valminud tõlke eesmärk kattub teatud ulatuses, kuid on ka erinevusi. Kuna valisin magistripjektiks Russelli teose just sellepärast, et pean seda põnevaks lugemiseks, on tõlke peaeesmärk kahtlemata autori mõtete ja seisukohtade edasiandmine ning sama saab öelda ka lähteteksti kohta. Et lähtetekst on aga suunatud lähtekultuurile, pidasin vajalikuks arvestada ka sellega, kuidas sihtteksti lugejad lähteteksti omaaegsetest lugejatest erinevad. Mingil määral on tõlke eesmärk seega ka tutvustada lugejale lähtekultuuri, muu hulgas säilitades autori stiili, mida tema kultuurikeskkond võis mõjutada.

Et tõlkija tõlkeülesandega edukalt toime tuleks, on oluline kindlaks määrata nii tõlke *skopos* kui ka viimase saavutamise viis (Venuti 2004: 221). Seega otsustasin seotud eesmärkide põhjal, millist tõlkestrateegiat kasutada. Oma valiku tegin kolme ajalooliste tekstide tõlkimise strateegia seast, mida eristab Lía de Luxán Hernández (Fuertes, Torres-Simón 2015: 37):

- 1) dokumentaalne tõlge on konservatiivse tõlkestrateegia tulemus. Tõlkija proovib olla sõnasõnaline, kasutada lähtetekstiga paralleelset keelt ning jäljendada lähteteksti stiili ja vormi, luues tõlke, mis on lähteteksti dokument. Sihtgrupp on tavaliselt õpetlased. Valminud tõlke funktsioon erineb lähteteksti omast: tõlge on informatiivne allikas lähteteksti kohta;
- 2) instrumentaalne tõlge on lähteteksti tänapäevane variant. See lähenemine sobib juhul, kui lugeja ei ole huvitatud teksti uurimisest, vaid selle nautimisest, saades samal ajal teavet. Seega kohandatakse grammatika, süntaks, ortograafia, stiil ja vorm lugeja kaasaja omadega. Strateegiat kasutatakse, kui sihttekstil peaks olema lugejatele sama mõju nagu lähtetekstil omal ajal;
- 3) doku-instrumentaalne tõlge kombineerib dokumentaalse ja instrumentaalse tõlke meetodeid. Sihtteksti *skopos*, stiil, vorm kattuvad osaliselt lähteteksti omadega.

Grammatika ja ortograafia on tavaliselt tänapäevased, kuid tõlkija kasutab arhaisme ja klassikalist tooni.

Valitud teksti on kahtlemata võimalik tõlkida eri strateegiatega, kuid minu eesmärkidega tundus kõige paremini sobivat doku-instrumentaalne tõlge.

Dokumentaalne tõlge ei sobi peamiselt seetõttu, et kujutlen tõlke sihtgrupina pigem tavalugejaid, kes ei näe teksti niivõrd ajaloolise dokumendina, kuivõrd on huvitatud selle sisust. De Luxán Hernández ei täpsusta, mida tähendab paralleelse keele kasutamine, kuid oletatavasti on sellega mõeldud, et tõlkija kasutab samasugust sõnavara, väljendeid jne, mis olid käibel teose avaldamise ajal, et tulemus oleks täielikult ajastutruu tõlge. Vanade tekstide n-ö historiseeriv tõlkimine lähteteksti ilmunise aegsesse sihtkeele varianti võib aga olla keeruline (Nord 2005: 73). Tõenäoliselt vajaks tõlkija selle strateegia rakendamiseks ja eduka tulemuse saavutamiseks väga põhjalikke teadmisi nende tekstide eripäradest, mis lähteteksti avaldamise ajal sihtkultuuris koostati ja ehk ka tõlketavadest, mis tol ajal kehtisid. Kui sellist tõlget otsustab teha tõlkija, kellel pole piisavaid teadmisi eelnimetatust, võib tulemus olla ebatäpne või eksitav. Tetyana Andrienko (2016) on käsitlenud teose vanapärasuse väljendamist ilukirjandustõlkes, kuid usun, et üks sellega kaasnevatest probleemidest, millele ta tähelepanu juhib, võib esineda ka seoses dokumentaalse tõlkega: mineviku atmosfääri on võimalik luua arhaismide kasutamisega, kuid on oht, et tõlkija segab eri ajaperioodide elemente ning tulemus on segadusseajav. Ka see on põhjus, miks ma dokumentaalset tõlget ei eelistanud. Vältisin küll teadlikult teksti kaasajastamist, kuid kuna täiesti ajastutruu tõlke koostamine nõuab äärmist asjatundlikkust, siis ma seda oma eesmärgiks ei seadnud.

Arvestades, et selle teksti puhul on minu jaoks tähtis autori ideede edasi andmine samal ajal ka lugeja teadmistega arvestades, võiks esmapilgul pidada sobivaks hoopis instrumentaalset tõlget. Viimane hõlmab aga teksti kohandamist tänapäevaga ja leian, et selle teksti puhul ei ole seda mõtet teha, kuna teose üldise teema tõttu pole lugejal võimalik teksti lugedes nagunii unustada, millal see kirjutatud on ja võib ka oletada, et lugeja on valmis selleks, et tõlge tänapäevastest tekstidest erineb ning isegi ootab seda. Ühtlasi peaks instrumentaalsel tõlkel olema lugejatele sama mõju, mis lähtetekstil ilmunise ajal, kuid mõju ei saaks siinkohal olla sama, kuna lähteteksti lugeja mõtted on suunatud tulevikku, kuid sihtteksti lugeja vaatab pigem ajas tagasi. Seega peab olema erinev ka see, kuidas lähte- ja sihtkultuurist pärit lugejad teksti suhtuvad ja mida sellest järeldavad.

Kõigest sellest lähtuvalt pidasin sobivaimaks doku-instrumentaalset strateegiat, milles on mõlema eelnimetatud strateegia elemente. Nii saab pakkuda lugejale lugemiselamust, samas säilitades lähteteksti stiili ja vormi. Douglas Robinson on öelnud, et vanade tekstide tõlkimisel väldivad tõlkijad tavaliselt äärmusi, st teksti tugevat arhailiseks muutmist või moderniseerimist. Selle asemel kirjutatakse sihtkeeles, mida on võimalik raskusteta lugeda, kuid mida pole nüüdisajastatud: puuduvad viited isikutele, kohtadele ja asjadele, mida algteksti avaldamise ajal ei eksisteerinud ning ei kasutata äsja kasutusele tulnud sõnu ega slängi, mis looks lugejale vastuolulise pildi. (Baker 2000: 115) Ka oma tõlke püüdsin koostada sarnaselt, kuid samas juhtida mingil määral tähelepanu sellele, et tegemist on vanema tekstiga.

Tundub, et dokumentaalse ja instrumentaalse tõlkimise puhul saab tuua paralleele vastavalt võõrapärastava ja kodustava tõlkimisega. Lawrence Venuti järgi on võõrapärastava tõlke puhul lugejale selge, et tegemist on tõlkega, kuid kodustavas tõlkes võib tõlkija loobuda lähtekultuuri elementidest, mis sihtteksti lugejale võõrad tunduvad (Gile 2009: 252). Sellest lähtuvalt kaldusin siiski võõrapärastava strateegia poole.

Järgmises peatükis annan lühida ülevaate paarist meetodist, mida pidasin tõlke eesmärkide saavutamisel kasulikuks.

3. Metoodika

Lähteteksti vanuse tõttu proovisin olla tõlkides tähelepanelik erinevate võimalike tähenduste suhtes, eriti pidades silmas keelendite tähendusi, mis on aja jooksul muutunud. Peaasjalikult kasutasin selleks veebis sõnastikku Oxford English Dictionary (OED) ja etümoloogiasõnastikku Online Etymology Dictionary, kuna mõlemast on võimalik saada teavet selle kohta, millal sõna või fraas kindlas tähenduses teadaolevalt esimest korda kirjalikult esines. See oli kasulik juhtudel, kui mõnel sõnal oli palju tähendusi. Teades, et mõni tähendus tuli kasutusele hiljem kui raamat ilmus, sain ma need välistada ja teha valiku teiste tähenduste seast. OEDs on märgitud ka see, kui sõna on praeguseks käibelt kadunud. Vaatasin vajaduse korral üle ka need tähendused, et oleks kindel, et ma ei kasuta mõnda sõna selle uuemas tähenduses, sest autor võis silmas pidada hoopis tähendust, mis on praeguseks iganenud.

Tõlkides ei tahtnud ma lähteteksti sisu edasi andmisel teha sihtteksti muudatusi ega lisada ise teavet, mis muljet tekstist liiga palju muudaks. Samas soovisin siiski arvestada lugeja teadmistega, tuues selgust kohtades, mis võisid jääda arusaamatuks või kus arvasin, et lugeja võiks olla huvitatud taustainfost. Selleks otsustasin kasutada joonealuseid märkusi, mis ühest küljest rõhutavad, et tegemist on tõlkega (Gambier, van Doorslaer 2013: 208) ja on seega võõrapärastava loomuga, kuid teisest küljest aitavad lähteteksti kultuurilist tausta lugejale lähemale tuua. Oleks olnud ka alternatiiv esitada selgitused tõlke lõpus. Kui lugeja ei ole lisateabest huvitatud, võib see variant lugemist vähem segada, kuna märkused ei ole niivõrd nähtaval kohal. Teisest küljest võib lugeja just soovida teksti taustast rohkem teada saada, mis juhul võib pidev teksti lõppu vaatamine olla tülikas. Peamine põhjus, miks otsustasin siiski joonealuste märkuste kasuks, on see, et ka autor ise kasutab selgitavaid joonealuseid märkusi, üldiselt mitte küll sõnade tähenduste kohta, vaid selleks, et oma mõttekäiku selgitada või mõne teema kohta rohkem teavet anda. Et enda märkusi autori omadest eristada, lisasin nende juurde märke „tõlkija märkus“.

4. Teose vanusega seotud probleemide analüüs

4.1. Autori kättesaamatus

Otto Haseloff on märkinud, ideaalne sõnumi edastamine on haruldane, kuna teksti vastuvõtja teadmised ja ootused erinevad saatja omadest. Seega võib oodata ka seda, et tõlkija ei mõista teksti samamoodi nagu autor seda mõtles ning võib teha tõlkes nii tahtmatuid kui ka tahtlikke muudatusi. (Venuti 2004: 160) Lõppude lõpuks on tõlgendamisel tõlkimises oluline osa (Lederer 2014: 108). Võimalik, et tõlke eesmärk on selline, mille puhul ei ole oluline lähteteksti autori mõtete täpne edasi andmine, aga kui tõlkija tahab olla tekstile ja seal esitatud ideedele võimalikult truu, tuleb suureks kasuks autoriga konsulteerimise võimalus, mis aitab vältida teksti teisiti mõistmist. Minul seda võimalust ei olnud. Ei saa öelda, et see probleem esineks vaid vanemate teoste puhul või juhul kui teksti autor enam elus ei ole. Tõlkijal ei ole võimalik täpsustavaid küsimusi küsida ka siis, kui autor pole lihtsalt kättesaadav või ei soovi koostööd teha, kuid juhul kui autor enam ei ela (või kui tema isik pole teada), on täielikult välistatud võimalus saada temalt tagasisidet, seega käsitlen seda siiski probleemina, mis tuleneb teose vanusest.

Arvan, et mõnikord, kui autoriga kontakt puudub, võib saada abi ka teistest tekstidest. Tuntumate autorite teoseid on tihti analüüsitud ja sellised tekstid pakuvad tõlgendusvariante. Olenevalt lähtetekstis arusaamatuks jäänud kohast võib olla kasu ka autori enda kohta lugemisest, kuna see võib anda selgust, millest tema tekstid mõjutatud on või millised on tema tõekspidamised. Russelli kohta leiduv teave on aga üsna piiratud ning minu tõlgitud teost mulle teadaolevalt keegi põhjalikult lahanud ei ole. Kuna aga soovisin autori mõtteid täpselt edasi anda, tekkis tõlkimisel probleeme siis, kui tegemist oli sõnade mitmetähenduslikkusega ja kui konteksti põhjal oleks olnud võimalikud mitu tõlgendust. Üks sellistest olukordadest on järgmine:

Very likely business letters may some day take the form of conveniently-shaped tablets [minu allakriipsutus – M.E.], made of some plastic material, and capable of being utilised by means of a talking machine (Russell 1906: 40).

Nimelt tekib küsimus, mida on autor silmas pidanud sõnaga *tablet*, mis võiks tähendada nii tahvlit kui ka tabletti. Ingliskeelse kirjelduse põhjal kujutlesin esmalt, et autor on üsna hästi

ennustanud helikassettide kuulamist, kuid tegelikult võib see „kassett“ tema kujutlustes olla midagi üsna teistsugust. Palju sõltub ka sellest, mida autor peab mugavaks kujuks (*conveniently-shaped*) ja kuidas masin neilt esemetelt teavet loeb, kuna tekstis seda täpsustatud pole. Kasutasin vastet „tahvlike“, kuna tegemist peab siiski olema millegi väiksega.

Veel põhjustas tõlkimisel mingil määral probleeme sõna *man*. Enne 20. sajandi algust võis *man* inglise keeles tähendada nii meest kui ka inimest üldiselt, olenemata tema vanusest või soost. Nüüd aga peetakse sellega enamasti silmas vaid mehi ja paljud inimesed väldivad seega sõna kasutamist inimese tähenduses. (OED 2017 *sub* man, n.1) On selge, et Russell on tihti pidanud sõnaga *man* silmas inimesi üldiselt, nt järgmises näites:

Here again the progress of man will come into play. Everyone will know how to drive a motor-car safely. (Russell: 1906: 31)

Sellele, et Russell räägib üldiselt inimeste arengust, viitab ka teises lauses sõna *everyone*. Esines siiski ka olukord, mida on võimalik mõista mitut moodi:

[...] consider for a moment the position of a man [minu allakriipsutus – M.E.] of 1800 suddenly transported into a street of modern London. He would never be able to cross it; the rush of omnibuses, motors and bicycles would confuse and frighten him. (Russell 1906: 31)

Russell võib taaskord viidata üldiselt 1800. aasta inimesele, kuid ühtlasi võib oletada, et oma ideede illustreerimiseks soovib ta pakkuda lugejale võimalust kujutleda konkreetset olukorda, mille peategelane on mees. Kuna autori kavatsus pole selge, otsustasin üldisema valiku „inimene“ kasuks. Seda näidet võiks ühtlasi käsitleda probleemina, mis tuleneb keele muutumisest ajas. Mõningaid teisi selliste keelemuutustega seotud probleeme käsitlen töös hiljem.

Kui tõlkija ei tea, mida autor täpselt mõelnud on, võivad tema valikud olla niivõrd olulised, et mõjutavad ka edasisi tõlkevalikuid ja seega võib ühe või teise variandi kasuks otsustamine luua täiesti erineva mulje. Näidete puhul, mille siin esitasin, sellist probleemi ei teki, kuna tegemist on eraldiseisvate olukordadega, millest ülejäänud teksti tähendus ei olene. Üldmuljet see ei muuda, kui tõlkija toimetab neil juhtudel lihtsalt oma parima äranägemise järgi. Küll aga ei saa tõlkija olla autori mõtete edasi andmisel täiesti täpne ning

ka nende näidete põhjal võib aimata, et kui lähtetekstis peaks lisaks esinema mitmeti tõlgendatavust, mis teksti tähendust oluliselt muudaks, osutub autori kättesaamatus suuremaks probleemiks. Sel juhul võib tõlkija lisada joonealuse märkuse, milles selgitab võimalikke tõlgendusi (Di, Nida 2006: 147). Joonealuste märkuste kasutamisest tuleb juttu ka järgmises alapeatükis.

4.2. Tsitaadid ja allusioonid

Nagu töö metoodilises osas mainitud, kasutasin tõlkes täpsustamiseks joonealuseid märkusi. Sellise lahenduse kasuks otsustasin näiteks olukordades, kus autor oli rohkem või vähem selgelt viidanud mõnele teisele teosele. Toon mõned näited sellistest juhtudest, millega Russelli teost tõlkides kokku puutusin. Esimene näide on järgmine (Russell: 1906: 21):

The kitchen fire will of course be an electric furnace: "o' my word we'll not carry coals."

Autor on tsitaadi jutumärkidega eraldanud, seega on selge, et ta kasutab mõne teise autori sõnu. Tegemist on lausega William Shakespeare'i näidendi „Romeo ja Julia“ I vaatuses 1. stseenist (Shakespeare 1873: 242). Siinkohal tekkis tõlkides küsimus, kuidas tsitaadiga toimida. Dokumentaalse tõlkestrateegia puhul oleks ilmselt olnud mõistlik valik tõlkida tsitaat uuesti, kuna Russelli teose ilmumise ajal „Romeo ja Julia“ eestikeelset tõlget polnud ning hiljem ilmunud tõlke kasutamine oleks rikkunud teose ajaloolist täpsust. Kuna otsustasin aga doku-instrumentaalse tõlke kasuks, pidasin pigem silmas seda, et lugeja on huvitatud teose sisust ning leidsin, et sel juhul võiks kasutada juba olemasolevat tõlget. Teosest on eesti keeles olemas nii Georg Meri kui ka Ants Orase tõlge, seega tekkis järgmine küsimus, kumba eelistada. Orase tõlke kasuks räägib vast see, et tõlge ilmus 1935. aastal, mis tähendab, et Russelli teose ilmumisaeg on Orase tõlkele lähemal kui Meri omale. See omakorda võib tähendada seda, et Orase keelepruuk on Meri omast vanapärasem ja võib paremini väljendada seda, milline oleks võinud olla „Romeo ja Julia“ eestikeelne tõlge Russelli teose ilmumise ajal. Teisalt pole kumbki tõlge selles mõttes ajalooliselt täpne ning lõpuks otsustasin Meri tõlke kasuks kahel põhjusel: kui arvestada minu tõlke sihtteksti lugeja teadmistega, on Meri tõlge tuntum ja kättesaadavam ning nimetatud tsitaadi tõlkimisel tundus ta paremini Russelli mõtet edasi andvat. Nimelt on Orase tõlge „Au sõna, [...] meie

endile ei lase midagi kraesse määrada“ (Shakespeare 1935: 11) ja Meri oma „Tõesõna, [...] meie ei lase ennast mustata.“ (Shakespeare 1966: 105). Praeguseks käibelt kadunud väljend *to carry coals* tähendas alandava lihttöö tegemist ja ka lihtsalt alandava kohtlemise talumist (OED 2017 *sub coal*, n.). Lähtetekstis kasutas Russell tsitaati nii sõnasõnalises tähenduses kui ka vihjas sellega tegevuse alandavusele. Meri tõlge on sobilik, kuna „mustamine“ väljendab nii häbistamist kui ka mustaks tegemist. Orase tõlge ei väljenda aga kumbagi neist tähendustest, kuna kraesse määrimine seostub hoopis kellelegi millegi sokutamisega (EKSS 2017 *sub krae*).

Teine näide sarnasest olukorrast on järgmine (Russell 1906: 38):

Whatever changes may take place in the organisation of society during the present century,
we may regard it as certain that the folk who

“Rise up to buy and sell again“

will be always with us.

Nagu eelmises näites, on siin kasutatud jutumärke, kuid tsitaat on lähtetekstis paigutatud eraldi reale, mis seda veelgi enam esile tõstab. Autor tsiteerib Rudyard Kiplingi luuletust „The Miracles“ (1894). Kuna luuletust minu teada eesti keelde tõlgitud ei ole, tõlkisin tsitaadi ise „[...] inimesed, kes „tõusevad, et taas osta ja müüa“, meie seast ei kao.“ Tõlkes säilitasin ka lähteteksti vormistuse, et tsitaati samamoodi rõhutada.

Kuna soovisin oma tõlkes arvestada ka lugeja teadmistega, otsustasin nende kahe näite puhul lisada ka joonealuse märkuse tsitaatide allikate kohta, et tuua lähtekultuur lugejale lähemale. Eesti kultuuris ei ole Shakespeare'i teosed arvatavasti enamikule lugejatest nii hästi tuntud, et esimesena toodud tsitaati ära tunda. Kuna Kiplingi luuletused ja jutud olid 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses erakordselt populaarsed (Kuiper 2014: 58), on alust arvata, et Russelli teose avaldamise ajal oli Kiplingi tsitaat lähtekultuuris äratuntav. Praegu Eestis on Kipling vast tuntud „Mowgli“ autorina, kuid lugejalt ei saaks oodata põhjalikke teadmisi tema luulest, eriti kui kõnealust luuletust eesti keeles avaldatud ei ole. Seega tekitavad autori viited tõlkes probleemi just seetõttu, et nii möödunud aja kui ka kultuuride erinevuse tõttu on suur võimalus, et lugeja ei tea, mida autor silmas peab ning tõlkija on valiku ees, kas anda lugejale lisateavet või mitte.

Kui lähteteksti autor teisi autoreid tsiteerib, eristuvad mujalt toodud elemendid tema tekstist, kuid tõlkijale võivad valmistada rohkem raskusi olukorrad, kus autor vaid vihjab

mõnele tuntud tekstile ehk kasutab allusiooni. Nimelt ei pruugi tõlkija olla kursis sellega, millele autor vihjab ja nii võib viimasele oluline olnud nüanss jääda sootuks märkamata. Ei saa öelda, et see probleem oleks omane vaid vanemate tekstide tõlkimisele, kuid arvan, et mida rohkem ajas tagasi minna, seda võõramaks muutub lähteteksti kultuur tõlkijale ning seda tõenäolisem on, et vihjed teostele, autoritele ja sündmustele, mis tol ajal tuntud või päevakajalised olid, jäävad märkamata. Kui eelmiste näidete puhul oli autor selgelt märkinud, et kasutab kellegi teise sõnu, siis järgmises lauses ta seda teinud ei ole, kuna tegemist pole täpse tsitaadiga (Russell 1906: 61):

We are accustomed to the actor's complaint that whereas the author, the sculptor, the painter, the composer of music, makes for himself a fame imperishable as the products of his art, the actor frets his hour and disappears from the stage, to be promptly forgotten by an ungrateful public [minu allakriipsutus – M.E].

Allajoonitud osa sarnaneb märkimisväärselt järgmise lausega Shakespeare'i tragöödias „Macbeth“ (V vaatus, 5. stseen) (Shakespeare 1990: 204):

Life's but a walking shadow, a poor player,
That struts and frets his hour upon the stage,
And then is heard no more [minu allakriipsutus – M.E].

Tõenäoliselt pole tegu kokkusattumusega, seega otsustasin tugineda oma tõlkes Shakespeare'i teose olemasolevale eestikeelsele tõlkele, mille autor on Jaan Kross (Shakespeare 1968: 208):

Me elu pole muud kui varjukõnd,
kui väeti näitleja, kes vangub-veikleb
sel viivul, mis ta päralt, üle lava
ja kaob siis kuulmatuks kui hullu jutt [...].

Oma tõlkes püüdsin eelkõige järgida seda, kuidas oli eesti keelde tõlgitud *frets his hour*, kuna eespool toodud ingliskeelsetes näidetes loob just see osa märgatava sarnasuse. Minu tõlge on järgmine:

[...] näitleja veikleb tema päralt viivul üle lava ning kaob, nii et tänamatu publik ta kohe unustab.

Nii püüdsin säilitada autori vihje Shakespeare'i teosele ning lisasin selle kohta tõlkele ka joonealuse märkuse. Ise tõlkides oleksin kasutanud teistsugust sõnastust, millega oleks tekstidevaheline seos kadunud. Siin tuleks märkida, et Jaan Krossi variant ei ole „Macbethi“ ainus eestindus – 1929. aastal on ilmunud ka Ants Orase tõlge. Oma valikut kasutada Krossi tõlget (nagu eespool Meri omagi) põhjendan taaskord sellega, et tänapäeva lugejale on see ilmselt kättesaadavam ja tuttavam.

Lähtetekstis esines ka üks näide allusioonist, mis oli teose ilmumise ajaks uue tähenduse omandanud (Russell 1906: 24):

Not because they will despise, but because they will respect, their domestic assistants, hostesses will dislike to have their guests waited upon in a servile manner during meals by plush-breeched flunkies of the male, or neat-handed Phyllises [minu allakriipsutus – M.E.] of the female, sex.

Sõnastikust „Oxford English Dictionary“ (OED 2017 *sub* Phillis, n.) nähtub, et muu hulgas võib nimega Phillis (või Phyllis) tähistada ilusat või töökat teenijannat ning nimetatud tähendus pärineb John Miltoni 1645. aasta luuletusest „L'Allegro“. Märge *now rare* tähistab, et selline kasutus on praegu haruldane. Selles tähenduses kasutati nime tihti just koos omadussõnaga *neat-handed* (OED 2017 *sub* neat-handed, adj.) nagu Miltoni luuletuseski, kus see on kujul *neat-handed Phyllis* (Milton *s. a.*: 43). Võiks öelda, et tegemist on allusiooniga, aga kuna sellele oli Russelli teose avaldamise ajaks kindel tähendus välja kujunenud, jätsin nime tõlkes mainimata ning ei lisanud ka joonealust märkust. Valisin *neat-handed Phyllises* vasteks „nobedad teenijaneid“.

Autori kasutatud tsitaadid ja allusioonid panevad tõlkija valiku ette, kas anda lugejale lisateavet, kuna lähte- ja sihtteksti kultuuride ja ilmumisaja erinevused mõjutavad lugejate teadmisi. Ühtlasi võib tõlkijale probleeme valmistada vihjete ära tundmine ja varasemate tõlgete olemasolu korral otsustamine, milline tõlge kõige paremini tema enda eesmärkidega sobib.

4.3. Keele muutumine ajas

Keele muutumist on kõige lihtsam märgata sõnavaras, kuna kasutusele võetakse aina uusi sõnu ning mõnd vanemat teost lugedes jääb tavaliselt silma sõnu, mis on käibelt kadunud. Samamoodi muutuvad ka keele teised tahud, nt sõnade hääldus, tähendused ja grammatika. (Trask 2010: 7) Juba enne Russelli teose tõlkimisega alustamist teadsin, et mulle pakub töö käigus huvi, kui palju on keel aja jooksul muutunud nii, et mõnele sõnale on lisandunud tähendusi, mis võivad tõlkijat eksitada, või on mõne keelendi kasutamine lähtetekstiaegses tähenduses lõpetatud. Keele muutumist oli teoses tõesti märgata. Näiteks on autor kasutanud mõningaid sõnu, mida tänapäeval kasutatakse harva, sealhulgas nimisõna *pea* (hernes) mitmust *pease*, mis praegu levinud ei ole (OED 2017 *sub* *pease*, n.). Need kaks sõna on piisavalt sarnased, et tõlkija üldjuhul mõistaks, mida silmas peetakse. Täiesti käibelt kadunud keelendeid ei esinenud, välja arvatud ühel juhul, kui autor tsiteeris Shakespeare'i ja mida käsitlesin eelmises alapeatükis.

Lähtetekstis esineb aga ka sõnu, mis pole lihtsalt harvad, vaid mida tuntakse tänapäeval eelkõige teistes tähendustes, näiteks järgmises lauses (Russell 1906: 39):

After communication is established, probably both parties to a conversation will retune their instruments to a fresh pitch [minu allakriipsutus – M.E.], which, in cases requiring special secrecy, could be privately agreed upon beforehand.

Kuna Russell kirjeldab traadita telefoni kasutamist, sobib sõna *pitch* siia tähenduses „elektromagnetlaineline sagedus“, milles seda tänapäeval kasutatakse harva (OED 2017 *sub* *pitch*, n.2). Seetõttu on tõenäoline, et tõlkija pole selle tähendusega tuttav, kuid kontekst laseb siiski aimata, et autor ei pea sellega ilmselt silmas näiteks helikõrgust, mida see sõna samuti tähendada võib. Oma tõlkes kasutasin lihtsalt vastet „sagedus“, mille üks tähendustest niigi hõlmab elektromagnetlainete sagedust ja ei vaja seega täpsustamist (EKSS 2017 *sub* *sagedus*).

Veel üks näide sõnast, mida Russell kasutas praeguseks ebatavalises tähenduses, esineb järgmises lauses (Russell 1906: 66):

It is hardly possible to limit our conception [minu allakriipsutus – M.E.] of the means by which thought will be communicated in the next century, but we may see just where the change will probably come.

Russell on sõnaga *conception* pidanud silmas ette kujutamist, mis on selles tähenduses nüüd haruldane (OED 2017 *sub* conception, n. II). Samas saab autori mõtte taas juba kontekstist tuletada.

Eelnimetatud näidete puhul ei tekkinud tõlkimisel probleeme, kuid näites, mille järgmisena esitan, põhjustas sõnale uue tähenduse tekkimine siiski veaohtliku olukorra. See olukord esines järgmises lauses, mida käsitlesin ka eespool, kuid seoses autori kättesaamatuse probleemiga (Russell 1906: 40):

Very likely business letters may some day take the form of conveniently-shaped tablets, made of some plastic material (minu allakriipsutus – M.E.), and capable of being utilised by means of a talking machine.

Usun, et tõlkija esimene refleks oleks siin valida *plastic material* vasteks „plastmaterjal“, sest nagu juba eespool mainitud, seostus autori kirjeldus vähemalt minul esmalt helikassettidega, mispuhul tundub plast loogilise materjalina. Lähteteksti autor ei saanud aga sõnaga *plastic* silmas pidada sünteetilist materjali plasti, kuna nii sellele viitavat nimisõna kui ka omadussõna *plastic* kasutati inglise keeles teadaolevalt esimest korda alles 1909. aastal (Online Etymology Dictionary 2017 *sub* plastic, n.; plastic adj.). Seega tuleb järeldada, et tegemist peab olema hoopis vormitava materjaliga, nii et otsustasin vaste „plastiline materjal“ kasuks. Viimase näitega juhin tähelepanu vanemaid tekste puudutavale tõsiasjale, et keelendite tähendused võivad olla muutunud ja teinekord ei oska tõlkija seda ehk oodatagi. Seetõttu on tõlkimisel vaja valmidust oma teadmistes kahelda ja uurida tõlgitava ajaloolist tausta.

4.4. Teksti vanapärasuse ja autori stiili säilitamine

Nagu eespool mainitud, on lähteteksti teema selline, mis ei lase lugejal unustada, et tegemist on vanema teosega. Seetõttu pidasin loomulikuks lisada tekstile vähesel määral veel

vanapärasust, mida lugeja sellelt niigi oodata võib. Doku-instrumentaalse tõlkestrateegia kirjelduses on märgitud, et tõlkija kasutab arhaisme. See on üks moodus, kuidas vanapärasust lisada. „Eesti keele käsiraamatu“ (M. Erelt; T. Erelt; Ross: 2007) järgi on arhaism „tänapäeval teise samatähenduslikuga asendunud sõna (aga ka väljend või vorm), mis aitab nüüdiskeeles luua ajaloolist koloriiti“. Nenditakse, et nüüdisinimesele on arhaismid võõrad, kuid vanamoelised sõnad mitte. Oma tõlkesse otsustasin lisada vanamoelisi sõnu, mitte arhaisme, kuna lähtetekstist jäänud üldmulje oli siiski, et praeguseks käibelt kadunud sõnu peaaegu ei esinenudki, kuid harva kasutatavaid keelendeid küll. Seetõttu vältisin teadlikult mõnes olukorras uuemate keelendite kasutamist. Näiteks sõna *locomotive* tõlkimisel eesti keelde otsustasin sõna „lokomotiiv“ kasuks, millele on „Eesti õigekeelsussõnaraamatus“ (ÕS 2013 *sub* lokomotiiv) lisatud märged „VMO“ ehk „vanamoeline“. Samamoodi toiminis ka sõnaga *dynamo*. Selle asemel et kasutada vastet „alalisvoolugeneraator“, valisin tõlkeks „dünamo“, mida käsitletakse praegu samuti vanamoelisena (ÕS 2013 *sub* dünamo). Ühtlasi lisasin teksti hiljem veel ÕSi kohaselt vanamoelisi sõnu, nt verbi *translate* vastena kasutasin lisaks tavapärasele sõnale „tõlkima“ ka vanamoodsat keelendit „ümber panema“ (ÕS 2013 *sub* ümber panema). Veel mõned näited minu tõlkest on „esipuhku“ sõna „esialgu“ asemel, „iseäraline“ sõna „eriline“ asemel ja „näitemäng“ sõna „näidend“ asemel. Seejuures kasutasin vanapärasena tunduvaid sõnu vähe, kuna ka lähtetekstis ei ole väga palju praeguseks iganenud sõnu kasutatud.

Vanapärasust võib edasi anda ka kirjaniku enda stiil. Lõppude lõpuks ei valmi kirjandusteosed vaakumis: autorit mõjutavad sotsiaalsed, poliitilised, ajaloolised, kultuurilised, lingvistilised ja kirjanduslikud tegurid (Clemmen, Grieb, Lehman 2013: 81). Järelikult mõjutab autori stiili see, mida ta oma eluajal kogeb ning mainitud tegurite tõttu võib arvata, et samal ajaperioodil tegutsenud kirjanike töödes on ühiseid jooni ning need erinevad mingil määral teiste ajaperioodide kirjanike loomingust. Stiili käsitledes võib aga olla keeruline kindlaks teha, millised autori stiili omadused tulenevad ajastu mõjutustest ja millised on lihtsalt seotud isikliku eelistusega. Russelli teose puhul paistsid näiteks silma küllaltki pikad paljude kiiludega laused nagu järgmistes näidetes:

Every measure of heat—controllable in gradations of ten degrees or so—will be furnished in electrically-fitted receptacles, with or without water jackets or steam jackets : and unquestionably all cooking will be done in hermetically-closed vessels (Russell 1906: 27).

We might perhaps fear that vice—either the extension of existing vices or (if that indeed be possible) the invention of new ones—might be a terrifying problem of the next century, if we had not foreseen, concurrently with the other developments anticipated, a marked moral improvement in human nature (*ibid.* 64).

Tõlgitud kolmes peatükis on keskmine lause pikkus 29,3 sõna. Sõnade arvu leidmiseks kasutasin veebis kättesaadavat vahendit Count Wordsworth (Rocca 2017). Üsna suur keskmine sõnade arv ajendas mind uurima, kas lause pikkus võib olla mõjutatud teose kirjutamise ajast.

Muutused lause pikkuses on huvi pakkunud paljudele uurijatele. Juba 1894. aastal ütles Edwin Herbert Lewis, et lause pikkuse lühenemine inglise keeles on teada-tuntud tõsiasi (Lewis 1894: 34). Eri tekstiliikide puhul on tavapärased lause pikkused erinevad, kuid paljudes neist on täheldatud lausete järjepidevat lühenemist aja jooksul. Praeguseks on üsna palju uuritud lause pikkust ajalehtedes. Korpus Zurich English Newspaper Corpus sisaldab 16 miljoni sõna mahus andmeid iga aastakümne kohta 1661. ja 1791. aasta vahel. Kristina Schneideri koostatud nn Rostocki korpuses on 600 000 sõna mahus materjale Briti ajalehtedest 1700. aastast tänapäevani. Mõlema korpuse andmete põhjal on lause pikkus järjepidevalt kahanenud. Kui 17. sajandil oli keskmine lause pikkus üle 40 sõna, siis 18. sajandi esimestel aastakümnetel 33–36 sõna. 2000. aastaks oli lause pikkus vähenenud keskmiselt 20 sõnani. (Kytö, Scahill, Tanabe 2010: 23–25) Ingrid Westin uuris, kuidas ajalehtede The Times, Guardian ja Daily Telegraph lausete pikkus muutus 1900. ja 1993. aasta vahel ning täheldas, et nimetatud perioodi jooksul vähenes keskmine lause pikkus umbes 10 sõna võrra (Westin 2002: 79). Sarnast vähenemistendentsi on märgatud ka näiteks 1876.–2000. aasta ingliskeelses teadusproosas (Gross, Harmon, Reidy 2002: 171), 18.–20. sajandi Ameerika ja Briti romaanides (Biber, Conrad 2009: 152–153; 155) ja Ameerika presidentide inauguratsioonikõnedes (Austermühl 2014: 57).

Douglas Biber ja Susan Conrad, kes uurisid lause pikkuse muutumist ilukirjanduses, märkisid, et kahanemistendents peegeldab suures osas muutusi kirjavahemärkide kasutamises – varasematel perioodidel kasutati palju enam kooloneid ja semikooloneid. Seejuures kasutati semikooloneid tihti sellistes kohtades, kus praegu kasutatakse punkti. (2009: 153–154) Ka Russellile on omane semikoolonite ja koolonite rohke kasutamine. Kuna semikoolon on punktist nõrgem eraldaja (Erelt 2014: 76) ja semikoolonite läbiv

punktistamine võib muuta teksti rütmi (Lange 2015: 154), säilitasin nende lähtetekstipärase kasutuse.

On muidugi keeruline öelda, kas mõne autori lausete pikkuse taga on tema kaasaja tavad või lihtsalt isiklik eelistus, kuna sama ajaperioodi kirjanikud ei kirjuta kindlasti kõik ühtemoodi. Sellegipoolest annavad lause pikkuse kohta tehtud uuringud alust arvata, et ka Russelli puhul võis tegemist olla ajastust tuleneva stiiliomadusega. Kohati võis tunduda, et teksti oleks lihtsam nii tõlkida kui ka lugeda, kui jaotada mõni pikk ja keerukas lause mitmeks lauseks, kuid otsustasin seda mitte teha. Arvan, et sihtteksti lugemise liigne lihtsustamine oleks liiga palju muutnud muljet autori stiilist, seda enam, et just stiil võib anda edasi ajastule omaseid kirjutustavasid.

4.5. Järeldused tõlkeprobleemide analüüsist

Analüüsitud tõlkeprobleemide põhjal on selge, et juba mõnekümne lehekülje vanema teksti tõlkimisel võib esineda mitmesuguseid probleeme. Seejuures on märgata, et nii mõnelegi probleemile lahenduse valimisel tuleb kaaluda seda, mis on tõlke eesmärgid ja millise mulje tõlge peab lugejale jätma. Näiteks otsustamisel, kas ja kuidas anda lugejale lisateavet kohtades, mis võisid jääda selgusetuks, kuidas tõlkida tsitaate ning kas ja kuidas lisada sihttekstile vanapärasust oleks võimalusi palju, kuid selleks, et sihttekst moodustaks ühtse terviku ja selles kasutatud võtted poleks üksteisega vastuolus, pean oluliseks valida tõlkima asudes konkreetne tõlkestrateegia, mida järgida. Kindlaks määratud strateegia lihtsustab ka tõlkeprobleemide esinemisel otsuste langetamist.

Ühtlasi võib järeldada, et kuna tõlkija peab vanemate tekstide tõlkimisel lisaks kultuuride erinevusele arvestama ka ajalise erinevusega, on vajalik veel suurem tähelepanelikkus võimalike probleemide suhtes. Nagu igas tõlketöös, on vaja võimet oma teadmistes kahelda ja valmidust tõlgitava materjali taustaga lähemalt tutvuda. Seejuures tuleb lisaks (ja võib-olla eriti) olla valmis arvestama probleemidega, mille on põhjustanud aja kulgemine. See ilmnes näiteks veaohlikust olukorrast, mis oli tingitud keele muutumisest ajas. Samamoodi võib olla keeruline otsustada, kas autori kirjutusmaneerid väljendavad tema isiklikku eelistust või ajastu eripärasid. Tõlkija, kes soovib viimast edasi anda, ei tohiks autori stiilis suuri muutusi teha.

Võib öelda, et kuna tõlkijal puudub võimalus autoriga konsulteerida, on tal ühest küljest suur otsustusvabadus teksti tõlgendamisel, kuid teisalt võib see vabadus tekitada ka ebakindlust tõlkijas, kes on huvitatud ideede täpsest edasi andmisest.

Kokkuvõte

Magistriprojekt koosneb T. Baron Russelli teose „A Hundred Years Hence: The Expectations of an Optimist“ kolme peatüki tõlkest eesti keelde ja tõlkeprobleemide analüüsist. Teos ilmus esimest korda 1905. aastal ning autor püüab ennustada, millised muutused on maailmas toimunud 21. sajandi alguseks. Kuna tegemist on vanema tekstiga, kujunes töö eesmärgiks tuvastada teose vanusest tulenevaid tõlkeprobleeme.

Töö teoreetilises osas kirjeldasin tõlke eesmäärke ja üldise tõlkestrateegia valikut. Leidsin, et de Luxán Hernándezi dokumentaalse, instrumentaalse ja doku-instrumentaalse tõlke liigitusest sobib tõlke eesmärkide ja minu oskustega kõige paremini doku-instrumentaalne lähenemine. Töö metoodilises osas andsin lühida ülevaate sõnastikest, mida pidasin ajalooliste tekstide tõlkimisel kasulikuks ning põhjendasin otsust kasutada joonealuseid märkusi.

Tõlkeprobleemide analüüsis keskendusin tõlkimisel esinenud probleemidele, mida oli võimalik seostada teose vanusega. Esiteks tõstsin esile tõsiasja, et nii vanade teoste puhul pole tõlkijal võimalik autoriga konsulteerida ning see võib vähendada tõlke täpsust. Teiseks käsitlesin lähtetekstis kasutatud tsitaate ja allusioone, tõlkija otsuseid nendega toimimise kohta ning ohtu, et allusioonid jäävad märkamata. Järgmise tõlkeprobleemina arutasin keele muutumist ajas ning illustreerin näitega võimalust, et keele muutumisele mitte tähelepanu pööramine põhjustab tõlkes vigu. Viimasena käsitlesin valitud tõlkestrateegiaga seotud vajadust lisada teksti vanapärasust ja säilitada autori stiili. Kaalusin võimalust, et autorile omased pikad laused võivad olla märk lähtekultuuri kirjutustavade.

Tööst järeldasin, et 100 aastat vana teksti tõlkimisega võib kaasneda mitmesuguseid probleeme. Seetõttu pean tähtsaks tõlkima asudes konkreetse tõlkestrateegia valimist, kuna sellest sõltub teksti ühtsus ning see lihtsustab probleemide esinemisel valikute tegemist. Vanemate tekstide tõlkimisel peab arvestama lisaks kultuuride erinevusele ka ajalise erinevusega ning olema valmis nii lähteteksti tausta kui ka üldiste keelemuutustega tutvumiseks.

Kasutatud kirjandus

Esmane allikas:

Russell, T. Baron. 1906. *A Hundred Years Hence: The Expectations of an Optimist*. Chicago: A. C. McClurg & Co.

Teisesed allikad:

Adamson, Eha. 2014. *Vananenud keelendite tõlkimine H. J. C. Von Grimmelshausen'i romaani „Der Abentheuerliche Simplicissimus Deutsch“ eestikeelse tõlke näitel*. Magistritöö. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/41711?locale-attribute=en>. (10.04.2017).

Andrienko, Tetyana. 2016. Translation across Time: Natural and Strategic Archaization of Translation. <http://translationjournal.net/October-2016/translation-across-time-natural-and-strategic-archaization-of-translation.html>. (08.04.2017).

Austermühl, Frank. 2014. *The Great American Scaffold: Intertextuality and Identity in American Presidential Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Baker, Mona. 2000. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London, New York: Routledge.

Biber, Douglas; Conrad, Susan. 2009. *Register, Genre, and Style*. New York: Cambridge University Press.

Clemmen, Yves-Antoine; Grieb, Margit; Lehman Will. 2013. *Current Trends in Language and Culture Studies*. Boca Raton: Brown Walker Press.

Di, Jin; Nida, Eugene A. *On Translation: An Expanded Edition*. Hong Kong: City University of Hong Kong Press.

Erelt, Mati; Erelt, Tiiu; Ross, Kristiina. 2007. *Eesti keele käsiraamat*. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>. (15.05.2017).

Erelt, Tiiu. 2014. *Eesti ortograafia*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Fuertes, Alberto; Torres-Simón, Ester (eds.). 2015. *And Translation Changed the World (and the World Changed Translation)*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Gambier, Yves; van Doorslaer, Luc. 2013. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Gile, Daniel. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gross, Alan G.; Harmon, Joseph E.; Reidy, Michael. *Communicating Science: The Scientific Article from the 17th century to the Present*. New York: Oxford University Press.
- Kuiper, Kathleen (ed.). 2014. *Authors of the Early to mid-20th Century*. New York: Britannica Educational Publishing.
- Kytö, Merja; Scahill, John; Tanabe, Harumi (eds.). 2010. *Language Change and Variation from Old English to Late Modern English*. Bern: Peter Lang.
- Lange, Anne. 2015. *Tõlkimine omas ajas: kolm juhtumiuuringut eesti tõlkeloost*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Lederer, Marianne. 2014. *Translation: The Interpretive Model*. New York: Routledge.
- Lewis, Edwin Herbert. 1894. *The History of the English Paragraph*. Chicago: University of Chicago Press.
- Milton, John. *S. a. Milton's Select Poems: Comus, L'Allegro, Il Penseroso, Lycidas*. Pariis: Parsons and Galignani.
- Nord, Christiane. 2005. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam: Rodopi.
- Rocca, Josph. 2017. Count Wordsworth. <http://countwordsworth.com/>. (07.05.2017).
- Shakespeare, William. 1873. *Romeo and Juliet*. Boston: Ginn Brothers.
- Shakespeare, William. 1935. *Romeo ja Julia: näidend viies vaatuses*. Tartu: Noor-Eesti.
- Shakespeare, William. 1966. *Kogutud teosed seitsmes köites. V köide, tragöödiad I*. Eesti Raamat.
- Shakespeare, William. 1968. *Kogutud teosed seitsmes köites. VI köide, tragöödiad II*. Eesti Raamat.
- Shakespeare, William. 1990. *The Tragedy of Macbeth: The Oxford Shakespeare*. New York: Oxford University Press.
- Silverman, Rachel Emma. 2000. The Future Is Now... <http://interactive.wsj.com/millennium/articles/SB944516725378711715.htm>. (10.05.2017).
- Trask, Robert Lawrence. 2010. *Why Do Languages Change?* New York: Cambridge University Press.

Venuti, Lawrence (ed.). 2004. *The Translation Studies Reader*. London, New York: Routledge.

Westin, Ingrid. 2002. *Language Change in English Newspaper Editorials*. Amsterdam: Rodopi.

Sõnaraamatud:

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013 (ÕS). <https://www.eki.ee/dict/qs/>. (06.05.2017)

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS). <https://www.eki.ee/dict/ekss/>. (07.05.2017)

Online Etymology Dictionary. <http://etymonline.com/index.php>. (03.05.2017).

Oxford English Dictionary (OED). www.oed.com. (10.05.2017).

Summary

Mari Eller

T. Baron Russelli teose „A Hundred Years Hence“ kolme peatüki tõlge eesti keelde ja lähteteksti vanusega seotud tõlkeprobleemide analüüs

Translation of Three Chapters from *A Hundred Years Hence* by T. Baron Russell into Estonian, and Analysis of Translation Problems Resulting from the Age of the Source Text

Master's thesis

2017

The aim of this master's thesis was to translate three chapters from *A Hundred Years Hence: The Expectations of an Optimist* by T. Baron Russell into Estonian, and to provide an analysis of translation problems. In the book that was first published in 1905, the author tried to predict changes that will have occurred in the world by the beginning of the 21st century. As it is an older text, the aim of the thesis became to identify translation problems resulting from the age of the source text.

The theoretical part of the thesis included the purpose of the translation and the reasons behind the choice of a translation strategy. I found that based on Lía de Luxán Hernández's differentiation between documentary, instrumental and docu-instrumental translation, the strategy mentioned last suited the purpose of the translation and my skills best. In the chapter on methodology, I gave a brief overview of the dictionaries I considered useful in translating historical texts and gave reasons for my decision to use footnotes.

The analysis of translation problems focused on problems that could be attributable to the age of the book. First, I highlighted the fact that as a translator of an old text cannot consult the author, it can reduce the accuracy of the translation. Secondly, I discussed citations and allusions in the source text, the potential translator's decisions on dealing with them, and the possibility of not noticing allusions. Thirdly, I pointed out the fact that languages change over time and not paying attention to these changes might cause translation errors. Last but not least, I discussed the need resulting from the chosen translation strategy

to make the target text more archaic and to maintain the author's style. I considered the possibility that lengthy sentences characteristic of the author may indicate writing practices in the source culture.

I concluded that various problems can occur while translating a 100-year-old text. Therefore, it is important to choose a specific translation strategy to keep in mind since that helps to achieve coherence and to make choices when encountering problems. In addition to cultural differences, temporal differences also have to be taken into account when translating older texts. This requires the translator to be prepared to study the background of the text as well as general changes in language.

Olen lõputöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Mari Eller

.....

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina,

Mari Eller,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„T. Baron Russelli teose „A Hundred Years Hence“ kolme peatüki tõlge eesti keelde
ja teose vanusega seotud tõlkeprobleemide analüüs“,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on

Krista Kallis,
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **17.05.2017**